

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

БЮЛЕТЕНЬ КОМІТЕТУ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НА АУ

(інформаційний дайджест новин у сфері сімейного
права) за III квартал 2021 року

Випуск 9

Зміст

2

2

I. НОВИНИ КОМІТЕТУ

- 1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту3
- 1.2. Анонси майбутніх заходів Комітету у сфері діяльності Комітету.....8

II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА.....9

- 2.1. Закони та інші нормативно-правові акти.....9
- 2.2. Законопроекти.....9

III. СУДОВА ПРАКТИКА10

- 3.1. Практика Верховного Суду.....10
- 3.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя10
- 3.1.2. Справи щодо стягнення аліментів13
- 3.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини16
- 3.1.4. Справи, пов'язані із міжнародним викраденням дітей22
- 3.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав24
- 3.1.6. Справи щодо видачі обмежувальних приписів29
- 3.2. Практика Європейського суду з прав людини.....33

IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ35

- 4.1. Наукові публікації.....35
- 4.2. Дисертації.....35
- 4.3. Публікації, які не відносяться до розряду наукових.....35

V. РІЗНЕ37

Відповідальний редактор Бюлетня:

Архіпова А.О.

Редактори: Бузанов Д.В., Водоп'ян Т.В.,
Гаро Г.О., Гриценко Л.О., Денисова Т.С.,
Жидачек Т.М., Попіка І.А., Серишева О.С.,
Черемис А.В., Вікенфельд О.В.

Контакти: 04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська,
3, 5-й поверх

Комітет з сімейного права НААУ

Голова Комітету Гаро Ганна

Електронна пошта: g.garo@unba.org.ua

I. Новини комітету

1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту

Круглий стіл «Виховання дітей чи психологічне насильство: коли настає «вихід за рамки»?»

Дата проведення: 12 липня 2021 року

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

Обговорення було проведено за ініціативою Комітету, Центру сімейного права ВША НААУ, Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ, ГО «Центр сімейно-правових досліджень» та Асоціації сімейних медіаторів України.

Учасники круглого столу дійшли згоди щодо необхідності створення школи батьківства, куди зможе прийти кожен, хто бажає навчитися відповідально виховувати дітей, а також покращити наявні навички.

За підсумками обговорення кожного питання програми, доповідачі надали рекомендації щодо усвідомленого виховання дитини, які згрупували у єдиний документ. Крім того, спікери відповідали на питання модератора, які також допоможуть як адвокатам, так і батькам у вирішенні сімейних спорів.

Деталі та результати обговорення за посиланням:

<https://cutt.ly/IQQdQg2>

Вебінар Лариси Гретченко "Судова практика у сімейних спорах: пріоритет найкращих інтересів дитини та збалансована рівність батьків"

Дата та час проведення: 13.08.2021 (15:00-16:00)

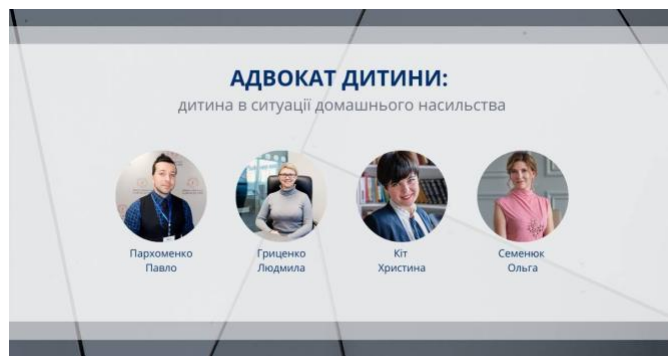
Вебінар: Судова практика у сімейних спорах: пріоритет найкращих інтересів дитини та збалансована рівність батьків

Під час вебінару говорили про:

1. Концепцію забезпечення «найкращих інтересів дитини» за міжнародним правом та національним законодавством.
2. Найкращі інтереси дитини через призму практики Європейського суду з прав людини.
3. Принцип «найкращих інтересів дитини» та «збалансованість рівності батьків» у національній судовій практиці.

Курс «Адвокат дитини: дитина в ситуації домашнього насильства»

Дата та час проведення: 14.08.2021 (9:00-19:00)

Спікери: Ольга Семенюк, Людмила Гриценко, Христина Кіт, Павло Пархоменко

Програма курсу:

- I) Вступна сесія. Дитина – центр побудови стратегії.
- II) Домашнє насильство – невідомі факти про відоме явище. Міжнародний на національний досвід. Домашнє насильство і діти.
- III) «Коло впливу» адвоката в справах про ДН відносно дитини.
- IV) «Коло впливу» адвоката в справах про ДН вчинене дитиною.

Вебінар Ганни Гаро «Зміна черговості одержання права на спадкування та мирне вирішення спадкових спорів: коротко про головне та чому не все так просто»

Дата та час проведення: 16.08.2021 (16:00-17:00)

Вебінар: Зміна черговості одержання права на спадкування та мирне вирішення спадкових спорів: коротко про головне та чому не все так просто

Під час вебінару:

1. Розкрито проблематику правового регулювання правовідносин зміни черговості права на спадкування.
2. Детально розглянуто підстави для зміни черговості одержання права на спадкування.
3. Проаналізовано практику Верховного Суду з метою визначення підстав та фактів, доведення існування яких потрібно для задоволення позову щодо зміни черговості одержання права на спадкування.
4. Розповіли про можливі варіанти мирного вирішення спорів у сфері спадкових правовідносин та їх специфіку.
5. На прикладах продемонстровано, що мирне врегулювання спорів в окремих випадках є більш ефективним, ніж судовий порядок.

Вебінар Лариси Гретченко: «Судова практика у справах про булінг: відповідальність педагогів, учнів та батьків»

Дата та час проведення: 16.08.2021 (15:00-16:00)

4

Вебінар: Судова практика у справах про булінг: відповідальність педагогів, учнів та батьків

Під час вебінару говорили про:

1. Адміністративну відповідальність учасників освітнього процесу за булінг (цькування).
2. Ознаки булінгу в складі дисциплінарного проступку, службової бездіяльності, рішеннях чи діях учасників.
3. Професійну відповідальність педагогічних працівників за булінгучня.
4. Цивільно – правову відповідальність учасників освітнього процесу у справах, пов'язаних з булінгом.
5. Огляд тематичної судової практики.

Вебінар Ганни Гаро «Особливості поділу майна чоловіка та жінки, що проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою»

Дата та час проведення: 20.08.2021, 30.09.2021 (15:00-16:00)

Вебінар: Особливості поділу майна чоловіка та жінки, що проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою

Під час вебінару говорили про:

- Особливості судового та договірною порядку поділу спільної сумісної власності чоловіка і жінки, які проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу;
- Підстави для визнання факту проживання чоловіка і жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу та майна об'єктом спільної сумісної власності;
- Особливості в регулюванні майнових відносин між чоловіком і жінкою, які проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою до 01 січня 2004 року.

Семінар Людмили Гриценко «Обмежувальні приписи – еволюція судової практики»

Дата та час проведення: 25.08.2021 (16:00-18:00)

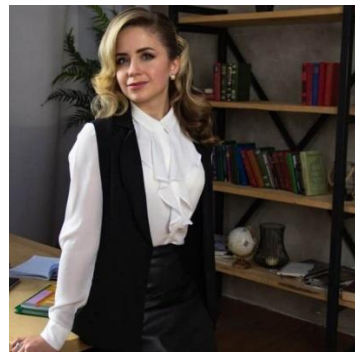
Обмежувальні приписи - еволюція судової практики

Під час вебінару говорили про:

1. Що таке домашнє насильство та в яких формах воно може проявлятися;
2. Що таке обмежувальні приписи, і яка історія їх появи в національному законодавстві;
3. Які норми матеріального та процесуального права регулюють обрання/продовження обмежувальних приписів;
4. Еволюцію правових позицій ВС в справах про застосування/продовження обмежувальних приписів.

Вебінар Інни Скузь «Правила виїзду дитини за кордон»

Дата та час проведення: 16.08.2021 (15:00-16:00)

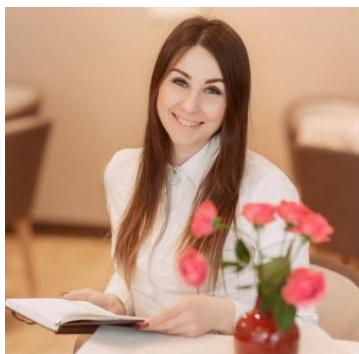
Вебінар: Правила виїзду дитини за кордон

Під час вебінару говорили про:

1. Як оформити дозвіл на виїзд дитини за кордон?
2. У яких випадках нотаріальна згода батьків на виїзд дитини за кордон потрібна, а в яких можна обійтися і без неї.
3. Дізнаємося як матері чи батьку отримати дозвіл на виїзд дитини за кордон без згоди іншого із батьків, звернувшись до органу опіки і піклування або до суду.
4. Розглянемо, яка відповідальність передбачена чинним законодавством за несвоєчасне повернення дитини назад на територію України.

Вебінар Ольги Філатової « Як стягнути аліменти поза межами України?»

Дата та час проведення: 27.08.2021 (12:00-13:00)

Вебінар: Як стягнути аліменти поза межами України?

Під час вебінару говорили про:

1. «Підводні камені» стягнення аліментів поза межами України.
2. З якими державами діє у відносинах Конвенція ООН про стягнення аліментів за кордоном 1956 року.
3. Шляхи стягнення аліментів за кордоном.
4. Що повинно містити клопотання про визнання і виконання рішення суду України про стягнення аліментів поза межами України.
5. Як працює процедура розгляду клопотання про визнання і виконання рішення суду України про стягнення аліментів поза межами України.
6. Що робити, якщо відсутнє рішення суду України про стягнення аліментів з відповідача, який проживає за кордоном?
7. Як надається міжнародна правова допомога у зв'язку з розглядом справ на підставі Конвенції
8. Як регулювати питання про стягнення аліментів до виїзду платника за межі України?

Публікація про вебінар у видання ADVOKATPOST:

<https://bit.ly/3mZFHDv>

Вебінар Світлани Савицької «Судовий та позасудовий способи визначення місця проживання дитини та участі в її вихованні»

Дата та час проведення: 27.08.2021 (10:00-11:00),
23.09.2021 (17:00-18:00)

Вебінар: Судовий та позасудовий способи визначення місця проживання дитини та участі в її вихованні

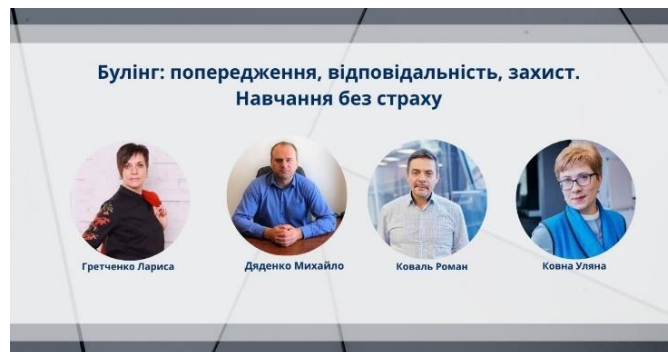
Під час вебінару говорили про:

- позасудові та судові способи вирішення справ про визначення місця проживання дитини та участі в її вихованні, особливості таких справ;
- обставини, що підлягають доказуванню;
- процесуальна можливість звернення того з батьків з ким проживає дитина про встановлення способів участі у вихованні дитини іншому з батьків;
- особливості виконання рішень суду, органів опіки та піклування про визначення місця проживання дитини й встановлення способів участі у вихованні дитини;
- основні критерії, які мають враховуватися при вирішенні таких справ з позиції Верховного

Курс «Булінг: попередження, відповідальність, захист. Навчання без страху»

Спікери: Лариса Гретченко, Михайло Дяденко,
Роман Коваль, Уляна Ковна

Дата та час проведення: 28.08.2021-29.08.2021 (09:00-18:00)

Програма:

1. Булінг як адміністративне правопорушення
2. Алгоритм роботи адвоката у справах про цькування
3. Взаємопов'язаність булінгу з цивільно – правовими, трудовими та іншими правовідносинами.
4. Ролі адвоката у справах про булінг.

Вебінар Ольги Філатової «Як правильно та легко розрахувати пеню по несплачених аліментах»

Дата та час проведення: 03.09.2021 (13:00-14:00)

Вебінар: Як правильно та легко розрахувати пеню по несплачених аліментах

Під час вебінару говорили про те:

1. Що таке пеня? Поняття пені.
2. Алгоритм обчислення неустойки (пені).
3. Формула розрахунку пені.
4. Позовна давність.
5. Перелік необхідних документів для подачі позову про стягнення пені по несплачених аліментах.

Круглий стіл «Забезпечувальні заходи у справах про контакт з дитиною. Тотожність VS ефективного захисту прав позивача»

Дата та час проведення: 13 вересня 2021 року

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

Адвокати-члени комітетів з сімейного права, з цивільного права та процесу, Центру сімейного права ВША НААУ, співзасновники ГО «Центр сімейно-правових досліджень» в експертному колі обговорили існуючу у цій сфері проблематику.

Окрему дискусію викликали питання відсутності конкуретизації днів і годин бажаних побачень із дитиною як підстави для відмови у вжитті заходів забезпечення позову, питання зміни чи скасування заходів забезпечення позову, відстрочення виконання та вжиття заходів зустрічного забезпечення позову шляхом встановлення обов'язку повернення дитини до того з батьків, з ким фактично проживає на період спору дитина, ідея внесення на депозит суду грошової гарантії.

Підсумовуючи результати обговорення, модератор Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., голова Комітету з сімейного права НААУ, керівник Центру сімейного права ВША НААУ, лектор ВША НААУ подякувала учасникам за емоційні коментарі та запитання, закликала усіх разом створювати історію сімейного права України.

Детальніше у відеозаписі заходу за посиланням:

<https://cutt.ly/kEs4Kui>

Вебінар Інни Тути «Алгоритми виїзду дитини за кордон без згоди другого із батьків»

Дата та час проведення: 16.09.2021 (16:00-17:00).

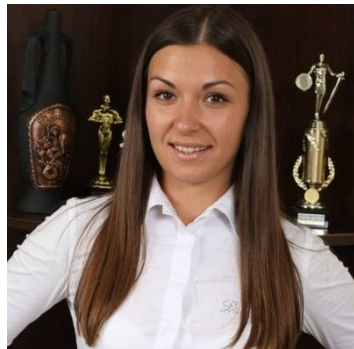
Вебінар: Алгоритми виїзду дитини за кордон без згоди другого із батьків

Під час вебінару говорили про те:

1. Виїзд дитини за кордон на підставі довідки про заборгованість.
2. Виїзд дитини за кордон на підставі розпорядження про підтвердження місця проживання дитини.
3. Виїзд дитини на підставі рішення суду про визначення місця проживання дитини.
4. Виїзд дитини за кордон на підставі рішення про поzbавлення батьківських прав.
5. Виїзд дитини за кордон на підставі рішення суду про надання дозволу на такий виїзд.

Семінар Анни Осадчої «Альтернативні способи вирішення сімейних конфліктів (АВС). Критерії вибору способу АВС для конкретного випадку»

Дата та час проведення: 22.09.2021 (14:00-16:00)

Альтернативні способи вирішення сімейних конфліктів (АВС). Критерії вибору способу АВС для конкретного випадку

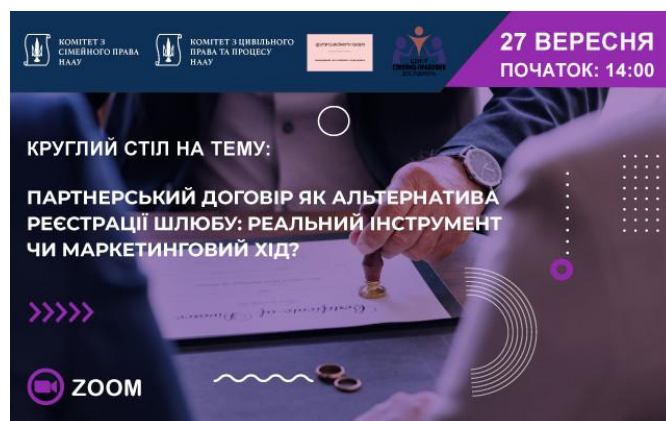
Під час вебінару говорили про те:

1. Вирішення сімейних спорів за допомогою АВС.
2. Що таке АВС?
3. Відмінності АВС від судового вирішення конфлікту.
4. Основні види АВС при вирішенні сімейних конфліктів.

Круглий стіл на тему: «Партнерський договір як альтернатива реєстрації шлюбу: реальний інструмент чи маркетинговий хід?»

Дата та час проведення: 27 вересня 2021 року, 14:00-17:00

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

- проаналізувати законодавчі можливості партнерського договору щодо отримання чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, прав та обов'язків, які встановлені законодавством України для подружжя та необхідність укладання партнерського договору з цією метою;
- з'ясувати, які права та обов'язки можна встановити партнерським договором та яким чином їх можна буде реалізувати?
- обговорити, наскільки можливим є замінити шлюбний договір укладанням партнерського договору;
- з'ясувати особливості нотаріального посвідчення партнерських договорів;
- узагальнити висновки круглого столу.

Крім того, члени Комітету активно працюють у напрямку створення наукових статей та науково-аналітичних матеріалів. Так, за період 3 кварталу 2021 року Комітетом з сімейного права було опубліковано наступні статті:

1. [Заборонене кохання або стосунки з одруженим чоловіком чи жінкою: юридичні наслідки](#)

Автор: О. Філатова

2. [Дитина в родині: еволюція захисту прав дитини на різних етапах розвитку суспільства](#)

Автор: Л. Гретченко

3. [Педагогічний гнів чи булінг: правові нюанси в огляді судової практики](#)

Автор: Л. Гретченко

4. [Переговори VS Медіація](#)

Автор: А. Осадча

5. [Сімейний адвокат це не завжди про розлучення. Шлюб то не завжди про любов](#)

Автор: А. Осадча

6. [Булінг в студентському середовищі: на що важливо звернути увагу?](#)

Автор: Л. Гретченко

7. [Режим окремого проживання: чому не можна встановити його в договірному порядку?](#)

Автор: Г. Гаро, М. Вітліна

8. [РОЛЬ СУДДІ У РОЗГЛЯДІ СІМЕЙНИХ СПОРІВ](#)

Автор: М. Назаренко

9. [Що чекає на директора, який не повідомив про булінг до органу поліції?](#)

Автор: Л. Гретченко

10. [Залучення батьками інших осіб до виховання дитини: як підтвердити обсяг повноважень?](#)

Автор: Г. Гаро, М. Бабішена

11. [Принципи щасливого сімейного життя або як отримати «диплом доктора наук» із шлюбних сімейних відносин](#)

Автор: І. Скузь

12. [При живих батьках діти-сироти. Соціальні сироти.](#)

Автор: О. Філатова

13. [Чи підлягає керівник приватного закладу освіти відповідальності за приховування булінгу?](#)

Автор: Л. Гретченко

14. [НЕ АЛІМЕНТАМИ ЄДИНИМИ: ПРО ОБОВ'ЯЗОК БАТЬКІВ БРАТИ УЧАСТЬ В ДОДАТКОВИХ ВИТРАТАХ НА ДИТИНУ](#)

Автор: І. Попіка

15. [Відшкодування затрат, понесених у зв'язку з приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля](#)

Автор: І. Скузь

16. [Чи завжди адміністративна відповідальність є ефективною мірою впливу на особу, яка вчинила булінг?](#)

Автор: Л. Гретченко

1.2. Анонси майбутніх заходів Комітету у сфері діяльності Комітету

8 Семінар «Застосування навиків медіації у сімейних спорах»

Спікери: Ганна Гаро, Оксана Ратушна

Дата та час проведення: 16.12.2021 (10:00-14:00)

Мета курсу:

- ознайомити з перевагами сімейної медіації в практиці сімейного адвоката;
- пропрацювати застосування навичок сімейного медіатора;
- надихнути щодо застосування навиків сімейної медіації в адвокатській практиці.

Реєстрація для участі в приміщенні ВША: [16.12.2021](#)

Реєстрація для участі онлайн: [16.12.2021](#)

Вебінар Ганни Гаро «Підводні камені спорів про міжнародне викрадення дітей»

Дата та час проведення: 24.11.2021 (14:00-15:00)

Вебінар: Підводні камені спорів про міжнародне викрадення дітей

Мета вебінару:

1. Ознайомити з особливостями спорів про міжнародне викрадення дітей;
2. Розповісти про роль адвокатів у справах про міжнародне викрадення дітей;
3. Окреслити проблематику, з якою стикаються адвокати при наданні правової допомоги у цій категорії сімейних справ;
4. Звернути увагу на моменти, що можуть стати вирішальними для ефективного вирішення справи;
5. Ознайомити з можливими алгоритмами та стратегією дій адвоката у справах про міжнародне викрадення дітей.

Реєстрація на: [24.11.2021](#)

Вебінар Ольги Філатової « Як стягнути аліменти поза межами України?»

Дата та час проведення: 25.11.2021 (17:00-18:00)

Філатова Ольга

ЯК СТЯГНУТИ АЛІМЕНТИ ПОЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ?

Під час вебінару говорили про те:

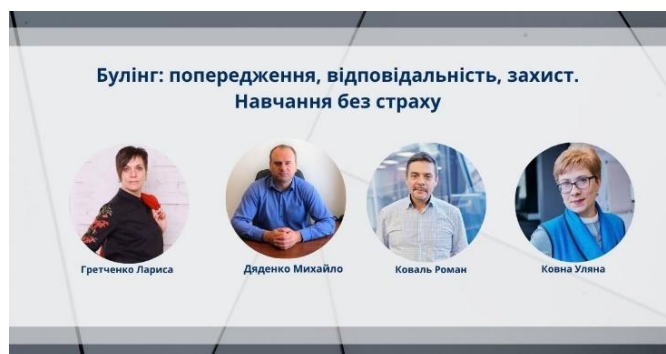
1. «Підводні камені» стягнення аліментів поза межами України.
2. З якими державами діє у відносинах Конвенція ООН про стягнення аліментів за кордоном 1956 року.
3. Шляхи стягнення аліментів за кордоном.
4. Що повинно містити клопотання про визнання і виконання рішення суду України про стягнення аліментів поза межами України.
5. Як працює процедура розгляду клопотання про визнання і виконання рішення суду України про стягнення аліментів поза межами України.
6. Що робити, якщо відсутнє рішення суду України про стягнення аліментів з відповідача, який проживає за кордоном?
7. Як надається міжнародна правова допомога у зв'язку з розглядом справ на підставі Конвенції
8. Як регулювати питання про стягнення аліментів до виїзду платника за межі України?

Реєстрація за посиланням: <https://bit.ly/3iQx4d5>

Курс «Булінг: попередження, відповідальність, захист. Навчання без страху»

Спікери: Лариса Гретченко, Михайло Дяденко, Роман Коваль, Уляна Ковна

Дата та час проведення: 27.11.2021-28.11.2021 (09:00-18:00)

Програма та реєстрація за посиланням онлайн:

<https://bit.ly/3tZbk2W>

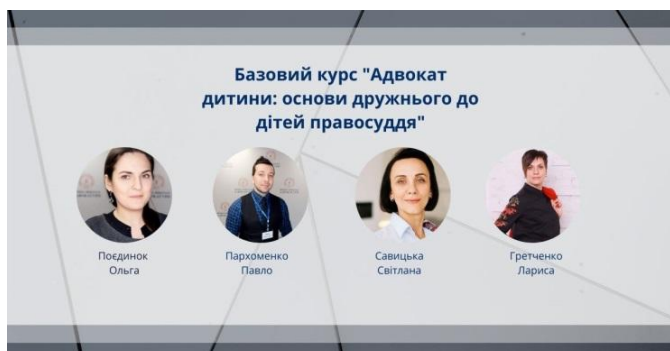
Програма та реєстрація в приміщенні ВША:

<https://bit.ly/3EHXCXm>

Базовий курс «Адвокат дитини: основи дружнього до дітей правосуддя»

Спікери: Лариса Гретченко, Ольга Поєдинок, Світлана Савицька, Павло Пархоменко

Дата та час проведення: 04.12.2021 (09:00-19:00)

Під час заходу розглянемо наступні питання:

1. Загальна інформація про концепцію дружнього до дітей правосуддя
2. Значення міжнародних стандартів у сфері захисту прав дитини для українського права.
3. Принцип участі, доступ дитини до інформації та консультації
4. Захист дитини від дискримінації та повага до її гідності.

Реєстрація для участі у [приміщенні ВША](#)

Програма для участі [онлайн](#)

II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА

Законопроекти

2.1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо покарання за розголошення таємниці усиновлення

Номер, дата реєстрації: 6054 від 14.09.2021

Мета і шляхи її досягнення (з пояснювальної записки)

Метою прийняття акта є врахування інтересів осіб, які були усиновлені, що відповідає міжнародним нормативно-правовим актам відносно прав людини та дитини.

Так, законопроектом запропоновано внести доповнення до статті 168 КК України.

Посилання для ознайомлення із законопроектом

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=72762

2.2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо профілактики та протидії інфантициду

Номер, дата реєстрації: 6053 від 14.09.2021

Мета і шляхи її досягнення (з пояснювальної записки)

Метою прийняття акта є посилення заходів охорони материнства та кваліфіковане медичне обслуговування вагітних жінок, соціальний захист матері та її дитини.

Так, законопроектом запропоновано внести зміни до Сімейного кодексу України та Законів України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Посилання для ознайомлення із законопроектом

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72761

2.3. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» щодо вдосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству

Номер, дата реєстрації: 6074 від 20.09.2021

Мета і шляхи її досягнення (з пояснювальної записки)

Цілями та завданням даного законопроекту є вдосконалення механізму запобігання та протидію домашньому насильству шляхом залучення до профілактичної роботи уповноважених підрозділів органів Національної поліції України та проведення процедури «Блакитні картки».

Посилання для ознайомлення із законопроектом

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72800

III. СУДОВА ПРАКТИКА

10

3.1. Практика Верховного Суду

3.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя

Постанова Верховного Суду від 07.10. 2021 року у справі №753/2140/19

Тлумачення частини другої статті 61 СК України дає підстави для висновку, що отримані особою кошти, які є пільгами відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», у тому числі позачергове забезпечення житлом осіб, які потребують поліпшення житлових умов (п. 18 ст. 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту») не є її об'єктом права особистої приватної власності.

Обставини справи

У січні 2019 року позивач звернувся до суду з первісним позовом до відповідача про поділ спільного майна подружжя. У травні 2019 року було подано зустрічний позов про визнання права спільної сумісної власності та стягнення грошової компенсації за частку.

Первісний позов мотивовано тим, що під час перебування у шлюбі за спільні кошти сторонами придбано квартиру, яка є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, проте зареєстрована на ім'я відповідача.

Зустрічний позов мотивовано тим, що відповідач за зустрічним позовом, перебуваючи у шлюбі, придбала автомобіль, який є спільною сумісною власністю подружжя. Оскільки вказаний автомобіль є неподільною річчю, має бути стягнена з відповідача за цим позовом грошова компенсація S частини його вартості в розмірі 284 573 грн.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, первісний позов задоволено. Визнано квартиру спільним сумісним майном подружжя та визнано за кожним із них по 1/2 частці у праві власності на квартиру.

Зустрічний позов задоволено частково. Визнано автомобіль спільним сумісним майном подружжя. В порядку поділу спільного майна подружжя виділено автомобіль та стягнуто з відповідача за зустрічним позовом на користь позивача за зустрічним позовом грошову компенсацію вартості S частини у праві власності на автомобіль в сумі 227 534,60 грн.

Рішення судів мотивоване тим, що спільним сумісним майном, яке набуто сторонами за час шлюбу та за спільні кошти, є квартира та автомобіль. При визначенні часток у праві спільної сумісної власності суд виходив із принципу їх рівності, оскільки сторонами не доведено, що майно було придбано за особисті кошти.

Залишаючи спірний автомобіль у власності відповідача за зустрічним позовом та стягуючи з позивача S частку його вартості в розмірі 227 534, 60 грн, суд виходив з вартості автомобіля, зазначеної у договорі купівлі-продажу, станом на момент його набуття позивачем, оскільки сторонами не було надано висновку щодо його реальної вартості на момент розгляду справи.

Також суд врахував, що не було надано доказів неможливості сплати визначеної судом грошової компенсації вартості частки автомобіля і що така сума становитиме для неї надмірний тягар.

Не погоджуючись з рішенням судів попередніх інстанцій відповідач звернувся з касаційною скаргою до Верховного Суду.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

За загальним правилом застосування презумпції спільності майна подружжя, згідно зі ст. 60 СК України, майно, набуто подружжям за час шлюбу, є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, і позивач не зобов'язаний доводити належність набутого за час шлюбу майна до майна подружжя.

Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростує.

Установивши, що грошова компенсація за належні для отримання жилі приміщення отримувалася відповідачем з урахуванням наявності члена сім'ї – його дружини, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, дійшов висновку, що спірне нерухоме майно набуто сторонами за час шлюбу та є їх спільною сумісною власністю.

Посилання у касаційній скарзі на те, що отриманні відповідачем кошти, які є пільгами відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», у тому числі, позачергове забезпечення житлом осіб, які потребують поліпшення житлових умов (п. 18 ст. 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), є його особистою власністю є безпідставними, оскільки тлумачення ч. 2 ст. 61 СК України дає підстави для висновку, що вказані кошти не є об'єктом права особистої власності.

Схожих за змістом висновків дійшов Верховний Суд у постанові від 15.09.2021 у справі №127/29550/19.

Враховуючи наведене, Верховний Суд дійшов висновку касаційну скаргу залишити без задоволення, рішення місцевого та апеляційного судів – залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/100240385>

Постанова Верховного Суду від 06.10.2021 у справі №750/3281/15

У випадку коли при розгляді вимог про поділ спільного сумісного майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на свій розсуд проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість враховується при поділі. Саме позивач повинна довести, що ці кошти були витрачені відповідачем не в інтересах сім'ї.

До схожого за змістом правового висновку щодо тягара доведення використання коштів не в інтересах сім'ї дійшов Верховний Суд у постанові від 31.03.2021 у справі № 686/29262/18.

Обставини справи

У квітні 2015 року позивачка звернулася до суду із позовом до відповідача про поділ спільного майна подружжя.

Позов мотивовано тим, що в період шлюбу подружжям було набуто легковий автомобіль та інше рухоме майно, крім цього відкрито на ім'я відповідача депозитний рахунок у банку.

Позивачка просила в порядку поділу майна подружжя визнати за нею право власності на майно згідно переліку, визнати за нею право власності на 1/2 частину грошових коштів, що перебувають на відкритому на ім'я відповідача депозитному рахунку у банку, стягнути з відповідача вартість 1/2 частини автомобіля.

Крім того, у серпні 2015 року позивачка подала позов до відповідача-1 та відповідача-2 (його тітки) щодо визнання укладного між ними договору позики недійсним. Позов мотивовано тим, що за умовами спірного договору позики, укладеного між відповідачем-1 та відповідачем-2, остання позичила йому грошові кошти у сумі 152 900 грн на придбання легкового автомобіля проте, на думку позивачки, укладення цього договору є намаганням відповідача не допустити поділу спірного автомобіля.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду позов про визнання недійсним договору позики задоволено повністю. Визнано недійсним договір позики на суму 152 900 грн. Стягнуто в порядку поділу спільного сумісного майна подружжя вартість 1/2 частки цього майна в розмірі 252 081 грн 50 коп. Визнано в порядку поділу спільного майна подружжя за позивачем право власності на грошові кошти в сумі 55 260 грн 28 коп.

Рішення суду мотивоване тим, що у відповідача -1 та відповідача -2 були відсутні наміри досягти настання правових наслідків договору позики, він був укладений з метою виключення придбаного за ці кошти спірного автомобіля із переліку спільного сумісного майна подружжя.

Щодо стягнення з відповідача – 1 вартості 1/2 частини спільного сумісного майна у розмірі 252 081 грн 50 коп. суд посилався на те, що останній відчужив придбаний у шлюбі автомобіль без згоди іншого із подружжя, тому має виплатити позивачеві компенсацію вартості 1/2 його частини. Крім того суд вказав на те, що під час шлюбу відповідач за договором банківського вкладу вніс грошові кошти, частину з яких, а також нараховані відсотки отримав після розірвання шлюбу з позивачем, тому має виплатити їй компенсацію належної їй 1/2 частини. При цьому невикрадену банком частину цього вкладу суд вирішив поділити шляхом визнання за позивачем права власності на 1/2 частину.

Постановою апеляційного суду рішення місцевого суду в частині визнання за позивачем права власності на грошові кошти в сумі 55 260 грн 28 коп. змінено. В іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Рішення суду мотивоване тим, що визнання в порядку поділу спільного майна подружжя права власності на грошові кошти в сумі 55 260 грн 28 коп., що включені до Реєстру кредиторів ПАТ «ВіЕйБі Банк» як заборгованість, є втручанням у договірні відносини та суперечить ч. 2 [ст. 5 ЦПК України](#), тому ці кошти підлягають стягненню.

Не погоджуючись з рішенням судів попередніх інстанцій відповідач звернувся з касаційною скаргою до Верховного Суду.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

У випадку, коли при розгляді вимог про поділ спільного сумісного майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на свій розсуд проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість враховується при поділі.

Саме позивач повинна довести, що ці кошти були витрачені відповідачем не в інтересах сім'ї.

До схожого за змістом правового висновку щодо тягара доведення використання коштів не в інтересах сім'ї дійшов Верховний Суд у постанові від 31.03.2021 у справі №686/29262/18.

Належних та допустимих доказів витрат вказаних коштів не в інтересах сім'ї позивач не надала, судами вони також не встановлені, тому підстав для стягнення з відповідача компенсації 1/2 цих коштів немає.

Ураховуючи те, що договір банківського вкладу укладено та грошові кошти внесені під час шлюбу, вони, відповідно до презумпції спільності майна, є їхньою спільною сумісною власністю. Відповідач не довів, що зазначені кошти є його особистою власністю.

Таким чином, Верховний Суд погодився із висновком суду першої інстанції про визнання в порядку поділу спільного майна подружжя права власності на 1/2 частину цих коштів.

Враховуючи наведене, Верховний Суд дійшов висновку щодо частково задоволення касаційної скарги. Рішення судів попередніх інстанцій в частині задоволення позову про визнання договору позики недійсним та стягнення в порядку поділу спільного сумісного майна подружжя вартості 1/2 частини рухомого майна – скасував, у задоволенні позову про визнання договору позики недійсним відмовив. Постанову апеляційного суду в частині стягнення з відповідача на користь позивача 55 260 грн 28 коп. компенсації її частки у спільному майні – скасував, залишив рішення місцевого суду в цій частині в силі.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/100292225>

Постанова Верховного Суду від 30. 09. 2021 року у справі №755/20605/15-ц

Збільшення за час шлюбу ступеня готовності (добудови) будинку на 10,21 % не може вважатися тією обставиною, що свідчить про істотну зміну належного одному із подружжя майна, яка б давала можливість визначити таке майно спільною сумісною власністю подружжя.

Обставини справи

В листопаді 2015 року позивач звернувся до суду з позовом до відповідача про поділ спільного сумісного майна подружжя та визнання права власності на нерухоме майно.

Позов мотивований тим, що сторонами під час шлюбу були придбані дві квартири, які є спільною сумісною власністю подружжя та підлягають поділу.

Крім того, під час шлюбу належний відповідачу будинок був добудований, значно збільшив свою вартість, відтак може бути визнаний судом спільною сумісною власністю подружжя, отже, може бути поділений між сторонами. Також, у сторін наявні 14 160 книг та заощадження в розмірі 279 857,00 грн, які також підлягають поділу.

Відповідач в лютому 2016 року подав до суду зустрічний позов про визнання її особистою приватною власністю двоповерхового житлового будинку та квартири, а також визнання за нею та за відповідачем за зустрічним позовом спільним сумісним майном наступне майно: квартиру, дохід в розмірі 628 000 грн, отриманий від здійснення відповідачем підприємницької діяльності в 3-му та 4-му кварталах 2015 року, як фізичною особою-підприємцем, поділивши його порівну кожному по 1/2 його частині. Просила стягнути з позивача на свою користь дохід, отриманий нею від здійснення підприємницької діяльності в 3-му та 4-му кварталах 2015 року, як фізичною особою- підприємцем, в розмірі 314 000 грн.

Позов мотивовано тим, що квартира 2 дійсно є спільною сумісною власністю подружжя, натомість квартира 1 була придбана за її власні кошти, зароблені нею до шлюбу. При цьому будинок був подарований їй ще до шлюбу, добудова відбулася до шлюбу за власні кошти відповідача, відтак підстави вважати його спільним сумісним майном подружжя відсутні.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Судом першої інстанції первісний та зустрічний позови задовольнив частково:

- визнав спільним сумісним майном подружжя квартиру 2;
- в порядку поділу спільного сумісного майна подружжя визнав за обома сторонами право власності по 1/2 вказаної квартири;
- визнав за відповідачем право приватної власності на житловий будинок та земельну ділянку площею 0,1 га, що розташована за цією адресою, а також квартиру 1;
- визнав спільним сумісним майном подружжя дохід суб'єкта підприємницької діяльності від здійснення підприємницької діяльності за третій та четвертий квартали 2015 року у розмірі 628 000 грн;
- в порядку поділу спільного сумісного майна подружжя стягнув 1/2 частину загальної суми доходу від здійснення підприємницької діяльності за третій та четвертий квартали 2015 року, отриманий фізичною особою – підприємцем, в розмірі 314 000 грн;

Рішення місцевого суду мотивоване тим, що позивачем не доведено належними та допустимими доказами, що об'єкт нерухомого майна - житловий будинок є об'єктом спільного сумісного майна подружжя.

Рішення місцевого суду скасовано постановою суду апеляційної інстанції в частині вирішення вимог стосовно квартири 1, а також в частині визнання спільним майном та розподілу суми доходу від здійснення підприємницької діяльності за третій та четвертий квартали 2015 року.

Так, суд апеляційної інстанції визнав спільним сумісним майном подружжя квартиру 1 та право власності по 1/2 частини цієї квартири.

В задоволенні позовної вимоги про визнання доходу від її підприємницької діяльності за третій та четвертий квартали 2015 року в розмірі 628 000 грн спільним майном подружжя та його розподілу - відмовив.

Рішення суду мотивоване тим, що відповідачем жодним чином не підтверджено, що отримані нею в якості доходу кошти, були передані нею або іншим чином надійшли в розпорядженні позивача. Щодо будинку, то в ході розгляду справи було встановлено, що спірний будинок відповідач за первісним позовом набула на підставі договору дарування від 06.12.1994 року, ступінь готовності вказаного будинку на час укладання сторонами шлюбу становив саме 89,79%. Збільшення за час шлюбу ступеня готовності (добудови) вказаного будинку на 10,21 % не може вважатися тією обставиною, що свідчить про істотну зміну належного одному із подружжя майна, яка б давала можливість визначити таке майно спільною сумісною власністю подружжя, а тому підстав для скасування рішення суду першої інстанції в цій частині суд не вбачав.

Не погоджуючись з рішенням судів попередніх інстанцій, позивач звернувся з касаційною скаргою до Верховного Суду.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування

Із змісту [ст. 62 СК України](#) вбачається, що втручання у право власності може бути обґрунтованим та дотримано балансу інтересів подружжя, у разі наявності у сукупності двох факторів: 1) істотність збільшення вартості майна; 2) таке збільшення вартості пов'язане зі спільними трудовими чи грошовими затратами або затратами другого з подружжя, який не є власником.

Як трудові затрати необхідно розуміти особисту чи спільну трудову діяльність подружжя. Така діяльність може бути направлена на ремонт майна, його добудову чи перебудову, тобто дії, що потягли істотне збільшення вартості такого майна.

Грошові затрати передбачають внесення особистих чи спільних коштів на покращення чи збільшення майна. Наявність істотного збільшення вартості є оціночним поняттям, тому у конкретній справі рішення про задоволення чи відмову у задоволенні позову приймається судом з урахуванням усіх його обставин.

Велика Палата Верховного Суду у своїй постанові від 22.09.2020 у справі № 214/6174/15-ц зробила висновок, що істотність збільшення вартості майна підлягає з'ясуванню шляхом порівняння вартості майна до та після поліпшень внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя.

Тобто, істотність збільшення вартості має відбутися така, що первинний об'єкт нерухомості, який належав одному з подружжя на праві приватної вартості, стає настільки несуттєвим у порівнянні із тим об'єктом нерухомого майна, який з'явився під час шлюбу у результаті спільних трудових чи грошових затрат подружжя чи іншого з подружжя, який не є власником.

Другий чинник істотності такого збільшення має бути пов'язаний із спільними затратами грошових коштів або трудовими затратами. Сам факт перебування осіб у шлюбі у період, коли особисте майно чи його вартість істотно збільшилося, не є підставою для визнання його спільним майном. Істотне збільшення вартості майна має бути наслідком спільних трудових чи грошових затрат або затрат іншого, не власника майна, з подружжя.

Тобто, вирішальне значення має не факт збільшення вартості сам по собі у період шлюбу, а правова природа збільшення такої вартості, шляхи та способи збільшення такої вартості, зміст процесу збільшення вартості майна. Збільшення вартості майна внаслідок коливання курсу валют, зміни ринкових цін та інших чинників, які не співвідносяться з обсягом грошових чи трудових затрат подружжя чи іншого, не власника, з подружжя, у майно, не повинні враховуватися у зв'язку з тим, що законодавець у ст. 62 СК України не називає їх як підстави для визнання особистого майна одного з подружжя спільним майном. В іншому випадку, у разі збільшення вартості майна внаслідок тенденції загального удорожчання об'єктів нерухомості, інфляційних та інших об'єктивних процесів, не пов'язаних з внесками подружжя чи одного з них, визнання особистого майна одного з подружжя спільною сумісною власністю подружжя буде нести, як наслідок, непропорційне втручання у власність майна одного з подружжя, який набув таку власність до шлюбу.

Таким чином, колегія суддів погодилась із висновком суду апеляційної інстанції про те, що збільшення за час шлюбу ступеня готовності (добудови) вказаного будинку на 10,21 % не може вважатися тією обставиною, що свідчить про істотну зміну належного одному із подружжя майна, яка б давала можливість визначити таке майно спільною сумісною власністю подружжя.

Враховуючи наведене, Верховний Суд дійшов висновку про залишення касаційної скарги без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій - без зміни.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100063108>

Постанова Верховного Суду від 11.08.2021 року у справі № 161/7205/20

Встановивши, що мисливська рушниця та антикварний виріб у вигляді колекції дорогоцінних монет є неподільними речами, перебувають у користуванні відповідача, який не заперечував проти залишення цього майна в його власності, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, дійшов правильного висновку про поділ спільного майна подружжя шляхом стягнення з відповідача на користь позивача вартості належних їй часток вказаного майна.

Обставини справи

У травні 2020 року позивач звернулася до суду з позовом до відповідача про поділ спільного майна подружжя.

Позов мотивовано тим, що з 01.06.1995 по 26.11.2015 р. вона перебувала в зареєстрованому шлюбі з відповідачем. В період шлюбу ними набуто майно, що є спільною сумісною власністю: однокімнатна квартира, житловий будинок загальною площею 99,1 кв. м, житловою площею 54,8 кв. м, який розташований на земельній ділянці площею 0,25 га, земельна ділянка для ведення особистого селянського господарства площею 0,7750 га. Також за час шлюбу вони з відповідачем придбали рухоме майно.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено частково: визнано за позивачем право власності на 1/2 частку однокімнатної квартири, 1/2 частку житлового будинку, 1/2 частку земельної ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель та споруд площею 0,25 га; виділено позивачеві 1/2 частину мисливської рушниці, шляхом стягнення з відповідача на її користь компенсації в розмірі 75 000 грн, 1/2 частину колекції дорогоцінних монет шляхом стягнення з відповідача на її користь компенсації в розмірі 225 000 грн, 1/2 частину простих іменних акцій в бездокументарній формі номінальною вартістю 0,25 грн за штуку, в кількості 89 штук. В іншій частині позовних вимог позивачеві відмовлено.

Рішення судів мотивоване тим що, однокімнатна квартира, житловий будинок та земельна ділянка є спільною сумісною власністю подружжя, тому підлягають поділу в рівних частинах. Спірні мисливська рушниця, антикварний виріб у вигляді колекції дорогоцінних монет та прості іменні акції в бездокументарній формі в кількості 179 штук були набуті відповідачем у власність в період зареєстрованого шлюбу з позивачем, та є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, що підлягає поділу. Спільна колекція дорогоцінних монет є неподільною річчю, оскільки має цінність у своїй цілісності. Визначаючи розмір компенсації вартості мисливської рушниці та антикварного виробу у вигляді колекції дорогоцінних монет суд виходив з того, що відповідач, будучи посадовою особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на офіційному веб-порталі Національного агентства з питань запобігання корупції подав декларацію за 2019 рік, в якій зазначив, що вартість задекларованої ним мисливської рушниці складає 150 000 грн, а антикварного виробу у вигляді дорогоцінних монет – 450 000 грн.

Не погоджуючись з рішенням судів попередніх інстанцій, відповідач звернувся з касаційною скаргою до Верховного Суду.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

У випадку, коли один із співвласників погодився отримати грошову компенсацію замість своєї частки в спільному майні, а інша сторона не погодилася її добровільно виплачувати з будь-якої причини, зацікавлений в одержанні замість своєї частки у майні грошової компенсації співвласник звертається до суду з позовом на підставі [ст.364 ЦК України](#).

В цій справі позивач просила суд провести поділ спільного майна подружжя, в тому числі, шляхом присудження їй грошової компенсації за належну їй частку у спільному майні подружжя.

З огляду на те, що мисливська рушниця та антикварний виріб у вигляді колекції дорогоцінних монет є неподільними речами та перебувають у користуванні відповідача, який не заперечував проти залишення цього майна в його власності, суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про поділ спільного майна подружжя шляхом стягнення з відповідача на користь позивача вартості належних їй часток вказаного майна.

За таких обставин, доводи касаційної скарги про те, що відповідач не давав своєї згоди на присудження грошової компенсації замість частки у праві спільної сумісної власності на спірні мисливську рушницю та антикварний виріб у вигляді колекції дорогоцінних монет, є необґрунтованими.

Доводи касаційної скарги про те, що апеляційний суд не взяв до уваги декларацію перед звільненням депутата районної ради не можуть бути підставою для скасування оскаржуваних судових рішень з огляду на таке.

Верховний Суд у своїй постанові зазначив, що, згідно ustalеної практики «така обставина, як відсутність існування доказів на момент прийняття рішення суду першої інстанції, взагалі виключає можливість прийняття судом апеляційної інстанції додаткових доказів у порядку [ст.367 ЦПК України](#) незалежно від причин неподання позивачем таких доказів. Навпаки, саме допущення такої можливості судом апеляційної інстанції матиме наслідком порушення вищенаведених норм процесуального права, а також принципу правової визначеності, ключовим елементом якого є однозначність та передбачуваність».

Враховуючи викладене, оскільки декларація перед звільненням депутата районної ради не існувала на час ухвалення рішення судом першої інстанції, то апеляційний суд не міг її врахувати як доказ вартості та часу набуття у власність спірного майна.

Враховуючи наведене, Верховний Суд дійшов висновку щодо залишення касаційної скарги без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98947751>

3.1.2. Справи щодо стягнення аліментів

Постанова Верховного Суду від 30.08.2021 року у справі №301/2160/20

Зміна сімейного стану платника аліментів - народження дитини від іншого шлюбу, не є безумовною підставою для зменшення розміру аліментів, зокрема, враховуючи відсутність підтвердження погіршення його майнового стану.

Обставини справи

У жовтні 2020 року позивач звернувся до суду із позовом до відповідачки про зменшення розміру аліментів на утримання дітей.

Позовна заява мотивована тим, що з 28.01.2006 року він перебував у зареєстрованому шлюбі із відповідачкою, у якому народилося двоє дітей, які на момент розгляду справи проживають разом з останньою.

Рішенням Іршавського районного суду Закарпатської області від 02.03.2020 позивача зобов'язано до сплати аліментів на утримання трьох дітей у розмірі 1/2 частки всіх видів його заробітку (доходу) щомісяця, починаючи з дня пред'явлення позову і до досягнення дітьми повноліття.

З моменту відкриття виконавчого провадження за вищезначеним рішенням суду позивач (1) сплачував аліменти в повному обсязі та своєчасно, (2) на сьогодні, позивач має нову сім'ю, в якій у нього народилася дочка, (3) дружина знаходиться у відпустці по догляду за дитиною, у зв'язку з чим вони з дитиною знаходяться на його утриманні.

Вказане свідчить про зміну матеріального становища та є підставою для зменшення розміру аліментів, визначених рішенням Іршавського районного суду Закарпатської області від 02.03.2020.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду позовні вимоги задоволено, зменшено розмір аліментів, встановлених рішенням Іршавського районного суду Закарпатської області від 02.03.2020 № 301/212/20 та стягнуто з позивача аліменти на утримання трьох дітей у розмірі 1/3 частки всіх видів доходів його заробітку (доходу), але не менше 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку для кожної дитини, щомісяця, починаючи з дня набрання рішенням суду законної сили і до досягнення старшою дитиною повноліття.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що наявні підстави, передбачені ч.1 ст. 192 СК України для зменшення розміру стягуваних аліментів через суттєві зміни в сімейному та матеріальному становищі платника аліментів – а саме, укладення другого шлюбу та народженням дитини.

Рішення місцевого суду скасовано постановою суду апеляційної інстанції, в задоволенні позову відмовлено.

Рішення суду апеляційної інстанції мотивоване тим, що позивачем належними та допустимими доказами не підтверджено погіршення майнового стану, у тому числі, у зв'язку з народженням дитини від іншого шлюбу. Вказано, що батьки не мають компенсувати зменшення розміру аліментів за рахунок збільшення утримання однієї дитини порівняно з іншою. Окремо факт народження ще однієї дитини не свідчить про погіршення матеріального стану.

Не погоджуючись з рішенням суду апеляційної інстанції, позивач звернувся з касаційною скаргою до Верховного Суду.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Аналіз [ст. 192 СК України](#) дає підстави для висновку, що підставами зміни розміру аліментів є як зміна матеріального, так і зміна сімейного стану як самостійна підстава для зменшення або збільшення розміру аліментів.

Верховний Суд погоджується з висновками суду апеляційної інстанції про те, що відповідно до рішення Іршавського районного суду Закарпатської області від 02.03.2020 у справі № 301/212/20 розмір аліментів відповідає вимогам сімейного законодавства, а його зменшення у зв'язку з тим, що позивач має на утриманні малолітню дитину без доведення погіршення його майнового становища, не буде спрямовано на належне забезпечення дітей від попереднього шлюбу та суперечитиме їхнім інтересам.

Таким чином, суд апеляційної інстанції, встановивши всі фактичні обставини справи та дослідивши зібрані у справі докази, прийшов до обґрунтованого висновку про наявність підстав для відмови у задоволенні позову позивача, оскільки належними та допустимими доказами позивач не підтвердив погіршення його майнового стану, а зміна його сімейного стану – народження дитини від іншого шлюбу, не є безумовною підставою для зменшення розміру аліментів.

Подібний за змістом висновок викладено в постановвах Верховного Суду від 16.09.2020 року у справі № 565/2071/19 та від 28.09.2021 у справі № 715/2073/20.

Враховуючи наведене, Верховний Суд дійшов висновку касаційну скаргу залишити без задоволення, рішення суду апеляційної інстанції – залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99277683>

Постанова Верховного суду від 06.10. 2021 року у справі № 310/1881/20

Відповідно до ч.2 ст. 166 СК України особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини.

Обставини справи

Позивачка звернулася до суду із позовом до відповідача про стягнення аліментів на дитину, яка продовжує навчання, в якому просила стягнути з відповідача на її користь аліменти на утримання дитини, яка продовжує навчання у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна в розмірі 4 485 грн щомісяця, починаючи з дати подання позову до закінчення навчання чи до досягнення 23 років – в залежності від того, яка з цих обставин настане першою.

Зазначений позов мотивувався тим, що позивач з відповідачем перебували у зареєстрованому шлюбі, під час якого у них народилася дочка. На час звернення до суду з цим позовом дочка навчалася на 1 курсі денного відділення Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, у зв'язку з чим існують постійні витрати, пов'язані з її навчанням, а також лікуванням, придбанням одягу, продуктів харчування і гігієни. Дочка не має самостійного заробітку чи іншого доходу, тому потребує допомоги батьків. Враховуючи те, що відповідач офіційно не працює, має нерегулярний, мінливий дохід, просила задовольнити позов.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Бердянський міськрайонний суд Запорізької області рішенням від 18.01.2021 позов задовольнив частково. Стягнув аліменти на період навчання дочки у розмірі 2 130 грн щомісячно, починаючи стягнення з 16.03.2020 і до закінчення дитиною навчання - до 30.06. 2023, а у разі продовження навчання - не довше ніж до досягнення 23-х років.

Запорізький апеляційний суд апеляційну скаргу відповідача задовольнив: рішення Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 18.01.2021 скасував та прийняв нову постанову про залишення позову без задоволення.

Рішення суду апеляційної інстанції мотивоване тим, що посилання суду першої інстанції на ч. 2 ст. 166 СК України є помилковим, оскільки обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання, визначений [статтею 199 СК України](#) та передбачає утримання повнолітніх дочки, сина до досягнення двадцяти трьох років, не виникає у батьків, позбавлених батьківських прав.

Позивач, не погоджуючись з вказаним рішенням суду, звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

При розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина які продовжують навчатися після досягнення повноліття (незалежно від форми навчання), виникає за обов'язкової сукупності таких юридичних фактів: досягнення дочкою/сином віку, який перевищує 18 років, але є меншим 23 років, продовження ними навчання; потреба у зв'язку з цим у матеріальній допомозі; наявність у батьків можливості надавати таку допомогу.

Враховуючи обставини справи, Верховний Суд погодився з висновками суду першої інстанції щодо того, що відповідач має змогу сплачувати аліменти на утримання повнолітньої дочки, яка продовжує навчання, у визначеному ним у рішенні суду розмірі. Висновок суду першої інстанції узгоджується із правовими позиціями, висловленими, зокрема, у постановвах Верховного Суду від 27.02.2019 у справі № 760/17457/16-ц та від 04.12.2019 у справі № 212/6120/18.

Крім того, Верховний Суд вказав, що суд апеляційної інстанції, скасовуючи рішення місцевого суду та приймаючи нову постанову про залишення позовних вимог без задоволення, дійшов помилкових висновків про те, що обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання, визначений статтею 199 СК України та передбачає утримання повнолітніх дочки, сина до досягнення двадцяти трьох років, не виникає у батьків, позбавлених батьківських прав, оскільки відповідно до частини другої статті 166 СК України, особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100292230>

Постанова Верховного Суду від 08.09.2021 у справі № 127/24670/15

Встановлюючи у шлюбному договорі умову про надання коштів на утримання дітей, сторони фактично у добровільному договірному порядку визначили розмір щомісячного утримання на одну дитину у сумі 200 доларів США, що, по суті, є зафіксованим розміром аліментів на утримання дітей. Оскільки встановлено, що зазначені кошти на утримання дитини є аліментами, районний суд дійшов правильного висновку про необхідність зазначення категорії виконавчого провадження «аліменти», а не «стягнення коштів».

Обставини справи

У січні 2021 року заявник звернулася до суду зі скаргою на дії в.о. начальника відділу Дніпровського районного відділу державної виконавчої служби та старшого державного виконавця цього ж відділу.

Скарга мотивована тим, що державний виконавець виніс постанову про повернення виконавчих документів про стягнення заборгованості по аліментам, у тому числі виконавчого листа у цивільній справі № 127/24670/15-ц на підставі того, що в боржника «не виявили транспортні засоби».

09.10.2020 року заявник подала на виконання в районний відділ державної виконавчої служби виконавчий лист у цивільній справі № 127/24670/15-ц, однак районний ВДВС не надіслав стягувачу відповіді.

Лише 05.01.2021 року заявником було отримано постанову про відкриття виконавчого провадження ВП № 63276083 від 15.10.2020. Дане виконавче провадження відкрите за категорією – стягнення коштів, а не стягнення аліментів, у зв'язку із чим державний виконавець не внесла боржника в Єдиний реєстр боржників за категорією стягнення «аліменти», не внесла постанови про тимчасове обмеження боржника у праві виїзду особи з України; про тимчасове обмеження боржника у праві керування транспортними засобами; про тимчасове обмеження боржника у праві полювання; про тимчасове обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та холодною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, спорядження гумовими та аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, а також державний виконавець не встановила інформацію про місце роботи (місце отримання пенсії) та про інші джерела доходів боржника; не викликала боржника з приводу виконання рішення про стягнення аліментів; не внесла постанову про притягнення боржника до адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Ухвалою місцевого суду скаргу задоволено частково:

- визнано неправомірними дії старшого державного виконавця районного ВДВС, а саме - відкриття виконавчого провадження за категорією - "стягнення коштів";

- зобов'язано старшого державного виконавця районного ВДВС внести боржника у Єдиний реєстр боржників за категорією - "стягнення аліментів у виконавчому провадженні".

У задоволенні решти вимог скарги відмовлено.

Рішення суду мотивоване тим, що державним виконавцем виконавче провадження внесено по категорії «стягнення коштів», а не «стягнення аліментів», таким чином, місцевий суд дійшов висновку, що доводи про наявність у діях державного виконавця порушень вимог статті 71 Закону України «Про виконавче провадження», є обґрунтованими.

Також суд першої інстанції вважав, що державний виконавець не вжила відповідних заходів щодо встановленого місця реєстрації боржника як у Херсонській області, так і по всій Україні з подальшим належним викликом боржника до органів ДВС, отже, зобов'язав старшого державного виконавця вжити заходів для виклику боржника до органів ДВС.

Постановою суду апеляційної інстанції ухвалу місцевого суду скасовано, ухвалено нове судове рішення, яким у задоволенні скарги відмовлено.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що районний суд дійшов необґрунтованого висновку, що стягнуто на підставі рішення Вінницького міського суду Вінницької області заборгованість, яка виникла у зв'язку з несплатою боржником щомісячних платежів по аліментах, слід виконувати відповідно до вимог статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» по категорії - "стягнення аліментів". Заборгованість зі сплати аліментів у розмірі 160 320 грн за період з липня 2014 року по лютий 2016 року не відноситься до періодичних платежів.

Заяник не погоджується з рішенням суду апеляційної інстанції, звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Сторони, встановлюючи у шлюбному договорі умову про надання коштів на утримання дітей, фактично у добровільному договірному порядку визначили розмір щомісячного утримання на одну дитину у сумі 200 доларів США, що по суті є зафіксованим розміром аліментів на утримання дітей.

Утримання дітей за рахунок зазначених коштів має на меті забезпечення потреб та інтересів дитини, таких як харчування, лікування, гігієна, одяг, придбання речей необхідних для розвитку і виховання дитини, реалізації її здібностей і т.д.

Ухилення одного з батьків від обов'язку утримувати дитину є порушенням прав дитини, яке підлягає захисту згідно з законом.

Оскільки встановлено, що кошти на утримання дитини є аліментами, отже, районний суд дійшов правильного висновку про необхідність зазначення категорії виконавчого провадження «аліменти», а не «стягнення коштів».

При цьому заборгованість зі сплати аліментів на утримання дітей, що зафіксована у розмірі 160 320 грн, включає у себе періодичні платежі зі сплати коштів на утримання дітей, тому висновки апеляційного суду про те, що зазначена сума не відноситься до періодичних платежів є неправильними.

З огляду на зазначене, до спірних правовідносин підлягає застосуванню положення [ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження»](#).

Апеляційний суд, скасовуючи рішення суду першої інстанції у частині зобов'язання вжити заходів для виклику боржника, зазначив, що судом не було враховано ту обставину, що боржника оголошено в розшук, і станом на 25.01.2021 року проводяться заходи для встановлення його місця знаходження.

Такий висновок є помилковим, оскільки зобов'язання державного виконавця вжити заходів для виклику боржника до державного виконавця з приводу повного виконання рішення суду у справі № 127/24670/15-ц узгоджується з висновком районного суду про зобов'язання державного виконавця вжити заходів щодо виконання рішення суду, а тому, у системному зв'язку, розуміється як таке, що має бути виконане після розшуку боржника.

Враховуючи наведене, Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив, постанову апеляційного суду скасував, рішення місцевого суду залишив в силі.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/99556276>

Постанова Верховного суду від 21.07.2021 у справі № 691/926/20

Діти, народжені в різних шлюбах від різних матерів, мають абсолютно рівні права на матеріальну допомогу.

Обставини справи

У серпні 2020 року позивач звернувся до суду з позовом до відповідача про зміну розміру присуджених аліментів на утримання дитини.

Позов мотивовано тим, що між позивачем та відповідачем було укладено шлюб. У шлюбі народилося двоє дітей. Рішенням Городищенського районного суду Черкаської області від 12.03.2013 з нього стягнуто аліменти на користь відповідача на утримання доньки у розмірі 1/4 частки всіх видів заробітку, але не менше 30 % розміру прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку, щомісячно, до досягнення нею повноліття, починаючи з 03.03.2013.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, в задоволенні позовних вимог відмовлено.

Рішення судів мотивоване тим, що позивач не надав суду належних доказів на підтвердження зміни свого майнового стану, а також те, що загальний сукупний розмір аліментів перевищує межу, встановлену ст. 70 Закону України «Про виконавче провадження». Зміна сімейного стану позивача, а саме народження двох дітей, без підтвердження зміни матеріального становища, не є безумовною підставою для зміни розміру аліментів.

Не погоджуючись з рішенням судів попередніх інстанцій позивач звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

У зв'язку із значним покращенням матеріального становища платника аліментів один із батьків дитини може подати до суду заяву про збільшення розміру аліментів. Значне погіршення матеріального становища платника аліментів може бути підставою для його вимоги про зменшення розміру аліментів.

Аналогічні правові висновки викладені у постанові Верховного Суду України від 05.02.2014 у справі № 6-143цс13.

Аналіз ст. 192 СК України дає підстави для висновку, що підставами зміни розміру аліментів є як зміна матеріального, так і зміна сімейного стану, як самостійна підстава для зменшення або збільшення розміру аліментів.

Вирішуючи справу, суди попередніх інстанцій не надали належної оцінки тому, що у позивача відбулася зміна сімейного стану, народження двох дітей та зміна матеріального стану, оскільки рішенням Придніпровського районного суду м. Черкаси від 15.02.2021 з позивача додатково стягнуто аліменти в розмірі 1/6 частки з усіх видів заробітку (доходу), але не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (на кожну дитину), починаючи з 30.07.2020 і до досягнення найстаршою дитиною повноліття, в свою чергу, збільшення доходів у позивача не встановлено.

Діти, народжені в різних шлюбах від різних матерів, мають абсолютно рівні права на матеріальну допомогу.

За таких обставин суди попередніх інстанцій дійшли помилкового висновку про відмову в задоволенні позовних вимог. Враховуючи наведене, Верховний Суд рішення місцевого та апеляційного судів скасував, позовні вимоги про зміну розміру присуджених аліментів на утримання дитини задовольнив: зменшив розмір аліментів на утримання доньки з 1/4 до 1/6 частки всіх видів заробітку.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням:

<https://revestr.court.gov.ua/Review/98548338>

3.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини

Постанова Верховного Суду від 10.09.2021 року у справі № 761/33136/19

Встановивши, що на момент пред'явлення позову діти понад один рік проживають разом із матір'ю на території України, про що відповідачу було достеменно відомо, відповідач не надав доказів, що у цей період в Україні розглядається або ж розглядалась його вимога про повернення дітей відповідно до положень Гаазької конвенції 1980 року, суди з урахуванням вказаних норм міжнародного і цивільного права, а також умов про підсудність згідно укладеного сторонами договору про виховання та утримання дітей, обґрунтовано виходили з того, що Україна стала дітям новим звичайним місцем проживання і спір між сторонами підпадає під юрисдикцію судів України.

Обставини справи

Позивач звернувся до суду з позовом про визначення місця проживання дітей. Позов мотивований тим, що сторони перебували у шлюбі з червня 2012 року та проживали у м. Лондоні (Великобританія). Під час шлюбу у них народилися дві дочки. У січні 2016 року сімейні відносини між сторонами припинились, вони почали жити окремо. Протягом всього часу діти проживали разом з позивачем. Між сторонами у м. Лондоні (Великобританія) було укладено договір про участь у вихованні дітей та договір про їх утримання. З дозволу відповідача у липні 2018 року позивачка разом з дітьми повернулася до України, де проживає у власному будинку разом з дітьми та новою родиною. Вона створила належні умови для фізичного та духовного розвитку дітей, здійснює їх матеріальне забезпечення. Відповідач проти проживання дітей разом з матір'ю в Україні заперечує.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду позов задоволено, визначено місце проживання дітей разом з матір'ю. Суд першої інстанції виходив з того, що немає підстав, які свідчили б про непідсудність спору українському суду з огляду на положення Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 року (далі - Гаазька конвенція про батьківську відповідальність 1996 року) або Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції змінено в частині визначення місця проживання дітей. Визначено місце проживання дітей разом з матір'ю, за її місцем проживання. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що доведеність сукупності умов, передбачених ст. 7 Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року наділяє суди України юрисдикцією щодо спорів, пов'язаних з визначенням місця проживання дітей. Суд першої інстанції правильно визнав за можливе вирішити спір щодо визначення місця проживання дітей та обґрунтовано задовольнив вимоги в цій частині.

Відповідач, не погоджуючись з вказаним рішенням судів, звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення з таких підстав.

Між сторонами було укладено договір про участь у вихованні дітей. Відповідно до п. 2 договору з моменту його укладання сторони визначили, що діти постійно проживатимуть з матір'ю на території Великобританії. Під постійним місцем проживання сторони розуміють проживання дітей тривалістю більшою за строк, що сумарно становить або перевищує 180 календарних днів упродовж календарного року. Зміна країни постійного проживання дітей допускається виключно з письмової згоди батька та внесення відповідних змін до цього договору. При цьому батько зобов'язується не перешкоджати у зміні країни постійного місця проживання дітей, у т. ч. щодо надання дозволу на виїзд дітей за кордон з огляду на зміну країни проживання дітей, відмінної від країни, визначеної п. 2 цього договору, за умови досягнення сторонами письмової домовленості щодо порядку виховання дітей батьками.

Сторони не заперечували, що з моменту народження діти постійно проживали і проживають разом з позивачем та ніколи не розлучались з нею надовго.

У липні 2018 року на підставі судового наказу, винесеного Палатою з розгляду сімейних справ Високого суду правосуддя, який був погоджений сторонами, діти разом із матір'ю виїхали до України на період до серпня 2018 року.

Відповідачем не надано доказів, що в судах України розглядається чи розглядалась його заява про повернення дітей, а також документів на підтвердження того, що така його заява надходила до Міністерства юстиції України чи подавалась до суду в Україні.

За результатами психологічного обстеження дітей, проведеного міським центром дитини, діти характеризуються достатнім рівнем розвитку, їх емоційно-вольова сфера характеризується позитивною спрямованістю. Психологічний стан однієї дитини характеризується стабільністю та відсутністю невротизації. Психологічний стан іншої дитини характеризується тривожністю, дитина сприймає конфлікт батьків як загрозливу ситуацію, яка може розлучити її з матір'ю.

Відповідно до висновку органу опіки та піклування Шевченківської районної в м. Києві державної адміністрації від 20.11.2019 року позивач належно виконує материнські обов'язки, займається вихованням, оздоровленням малолітніх дітей. Дівчата забезпечені всім необхідним для навчання та розвитку. Позивач піклується про здоров'я дітей, їх фізичний, духовний та моральний розвиток. Діти вивчають англійську та французьку мову, вільно спілкуються російською та українською мовами, виховуються у дусі українських традицій та культури. Позивач має близько 1,6 млн грн доходу для утримання себе та дітей.

У ст. 663 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначено, що права та обов'язки батьків і дітей визначаються особистим законом дитини або правом, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами і якщо воно є більш сприятливим для дитини.

Згідно з п. 1, 12 ч. 1 ст. 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом: якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, крім випадків, передбачених у ст. 77 цього Закону; в інших випадках, визначених законом України та міжнародним договором України.

Україна є учасницею Гаазької конвенції 1980 року на підставі Закону України про приєднання до конвенції від 11.01.2016 № 3303-IV та Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року на підставі Закону України про приєднання до конвенції від 14.09.2006 № 136-V.

Питання набуття, здійснення, припинення чи обмеження батьківської відповідальності, а також її делегування, права опіки, в тому числі права стосовно піклування про особу дитини та, зокрема, право визначати місце проживання дитини, а також права на спілкування, у тому числі право брати дитину на обмежений період у місце інше, ніж звичайне місце проживання дитини, охоплюються предметною сферою застосування Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року.

Відповідно до ст. 5 Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року судові або адміністративні органи Договірної Держави звичайного місця проживання дитини мають юрисдикцію вживати заходів, спрямованих на захист особи чи майна дитини. З урахуванням статті 7, у разі зміни звичайного місця проживання дитини на іншу Договірну Державу, юрисдикцію мають органи Держави нового звичайного місця проживання.

Відповідно до п. 1 ст. 7 Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року у разі неправомірного переміщення або утримування дитини органи Договірної Держави, в якій дитина мала звичайне місце проживання безпосередньо до переміщення або утримування, зберігають свою юрисдикцію доти, доки дитина не набуде звичайного місця проживання в іншій Державі та а) кожна особа, установа або інший орган, які мають права опіки, не погодяться з переміщенням або утримуванням або б) дитина не проживе в такій іншій державі протягом періоду, що становить принаймні один рік після того, як особа, установа або інший орган, які мають права опіки, дізналися або повинні були дізнатися про місцез перебування дитини; не триває розгляд прохання про повернення, поданого в цей період, та дитина прижилася в новому середовищі.

Встановивши, що на момент пред'явлення позову діти понад один рік проживають разом із матір'ю на території України, про що відповідачу було достеменно відомо, відповідач не надав доказів, що у цей період в Україні розглядається або ж розглядалась його вимога про повернення дітей відповідно до положень Гаазької конвенції 1980 року, суди з урахуванням вказаних норм міжнародного і цивільного права, а також умов про підсудність згідно укладеного сторонами договору про виховання та утримання дітей, обґрунтовано виходили з того, що Україна стала дітям новим звичайним місцем проживання і спір між сторонами підпадає під юрисдикцію судів України.

Тлумачення ч. 1 ст. 161 СК України свідчить, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку.

Встановивши, що діти більше ніж два з половиною роки проживають з позивачем в Україні, за час такого проживання набули стале коло спілкування, мають стійкий соціальний зв'язок із молодшими братами та родичами, перебувають у звичному етнічному та мовному середовищі, забезпечені належними житло-побутовими умовами, навчаються у закладах дошкільної та загальної освіти, їм створені умови для фізичного та духовного розвитку, надавши оцінку установленним обставинам справи крізь призму врахування найкращих інтересів дітей та врахувавши, що відповідач питання про визначення місця проживання дітей з ним і передачу йому їх на виховання не ставить, його заперечення проти позову зводяться до того, що вони мають проживати не в Україні, а у Великобританії, а позивач місцем свого постійного проживання обрала Україну, суди зробили обґрунтований висновок про визначення місця проживання дітей з позивачем.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99555920>

Постанова Верховного Суду від 07.07.2021 року у справі №355/1598/19 (провадження №61-13566св20)

Суди попередніх інстанцій дійшли передчасного висновку про задоволення позовних вимог щодо виконання рішення суду шляхом передачі малолітньої дитини від батька до матері, оскільки зазначені вимоги є самостійним способом захисту, передбаченим нормами ст. 162 СК України.

У разі невиконання рішення суду щодо встановлення місця проживання малолітньої дитини, позивач не позбавлена права звернення до суду з позовом щодо виконання рішення суду щодо передачі малолітньої дитини від батька до матері.

Обставини справи

У жовтні 2019 року позивачка звернулася до суду із позовом до відповідача, третя особа - Орган опіки та піклування виконавчого комітету Баришівської селищної ради, про встановлення місця проживання малолітньої дитини та виконання рішення суду шляхом передачі малолітньої дитини за місцем проживання матері.

Позовна заява мотивована тим, що після припинення шлюбних відносин з відповідачем, вона проживала із сином у квартирі. Відповідач проживає в будинку своїх батьків. У вересні 2019 відповідач забрав із дошкільного закладу «Теремок» сина та без погодження з нею змінив його місце проживання та чинить їй перешкоди у спілкуванні з дитиною. Ураховуючи викладене, просила визначити місце проживання сина разом з нею, виконати рішення суду шляхом передачі дитини від батька до матері.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, позовні вимоги задоволено. Встановлено місце проживання дитини разом з матір'ю. Ухвалено виконати рішення суду шляхом передачі дитини від батька до матері.

Рішення судів мотивовані тим, що при вирішенні справ зазначеної категорії суд має враховувати ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, та ухвалити рішення, яке буде відповідати принципу якнайкращого забезпечення інтересів дитини. Зважаючи на малолітній вік дитини, її інтереси, умови життя та життя її батьків, вважав за доцільне визначити місце проживання дитини з матір'ю.

Відповідач, не погоджуючись з вказаним рішенням судів, звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до прецедентної практики Європейського Суду з прав людини об'єктом ст. 8 узваної Конвенції є, в основному, захист людини від будь-якого втручання з боку державних органів. Однак це положення не просто змушує державу утримуватись від такого втручання. Крім цього, насамперед поряд з існуванням негативних зобов'язань, існують позитивні зобов'язання, пов'язані з ефективною повагою до приватного або сімейного життя. Ці зобов'язання можуть включати в себе вжиття заходів, спрямованих на забезпечення поваги до приватного життя навіть у сфері відносин між окремими особами (рішення Європейського суду з прав людини у справі «М. С. проти України» від 11.07.2017).

Ухвалюючи рішення в справі «М. С. проти України» від 11.07.2017, Європейський суд з прав людини наголосив, що в таких справах основне значення має вирішення питання про те, що найкраще відповідає інтересам дитини. На сьогодні існує широкий консенсус, у тому числі в міжнародному праві, на підтримку ідеї про те, що у всіх рішеннях, що стосуються дітей, їх найкращі інтереси повинні мати першочергове значення.

При цьому Європейський суд з прав людини зауважив, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним.

Найкращі інтереси дитини можуть, залежно від їх характеру та серйозності, перевищувати інтереси батьків.

Враховуючи вимоги ст. 51 Конституції України, ст. 3, 9, 18 Конвенції про права дитини, ст. 7 СК України, а також положення прецедентної практики Європейського суду з прав людини, при вирішенні справи, зокрема про визначення місця проживання дитини, встановлення обставин, які, на думку суду, забезпечують найкращі інтереси дитини та зазначення указаних обставин у відповідному рішенні, є обов'язком суду.

В даній справі суди дійшли висновку про визначення місця проживання малолітнього сина за визначеним місцем проживання матері (згідно рішення Виконавчого комітету Баришівської селищної ради).

Разом з тим, звертаючись до суду з позовом до відповідача, позивач просила як встановити місце проживання малолітньої дитини, так і виконати рішення суду шляхом передачі малолітньої дитини від батька до матері.

Відповідно до ст. 162 СК України якщо один з батьків або інша особа самостійно, без згоди другого з батьків чи інших осіб, з якими на підставі закону або рішення суду проживала малолітня дитина, або дитячого закладу (установи), в якому за рішенням органу опіки та піклування або суду проживала дитина, змінить її місце проживання, у тому числі способом її викрадення, суд за позовом заінтересованої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання.

Відповідно до ч. 1 ст. 267 ЦПК України суд, який ухвалив рішення, може визначити порядок його виконання, надати відстрочення або розстрочення виконання, вжити заходів для забезпечення його виконання, про що зазначає в рішенні.

Суди попередніх інстанцій задовольнили вимогу позивача та визначили порядок виконання зазначеного вище рішення шляхом передачі дитини від батька до матері.

До моменту звернення до суду з позовом, місце проживання малолітньої дитини судами визначено не було. За таких обставин суди попередніх інстанцій дійшли передчасного висновку про задоволення позовних вимог щодо виконання рішення суду шляхом передачі малолітньої дитини від батька до матері, оскільки зазначені вимоги є самостійним способом захисту, передбаченим нормами ст. 162 СК України.

У разі невиконання відповідачем рішення суду щодо встановлення місця проживання малолітньої дитини, позивач не позбавлена права звернення до суду з позовом щодо виконання рішення суду щодо передачі малолітньої дитини від батька до матері.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу задовольнити частково, рішення місцевого та апеляційного судів в частині вимог щодо виконання рішення суду шляхом передачі дитини від батька до матері - скасувати.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/98267520>

Постанова Верховного Суду від 12.08.2021 року у справі №473/44/20-ц (провадження №61-8103св21)

Положення ст. 171 СК України не дають підстав для висновку, що думка дитини повинна бути вислухана тільки судом у залі судового засідання, оскільки сам факт розірвання шлюбу між батьками вже є психотравмуючим фактором для дитини. Присутність дитини під час суперечок батьків також не впливає сприятливо на її психоемоційний стан. Присутність у суді, у судовому засіданні не є комфортним для дітей. Тому, вирішуючи питання про необхідність заслуховування думки дитини саме судом у судовому засіданні, потрібно враховувати обставини кожної конкретної справи, особливості та вік дитини, а також те, чи була заслухана думка дитини органом опіки чи піклування, психологом, чи донесена думка дитини до суду у відповідних документах, та чи є потреба суду особисто заслухати дитину.

Обставини справи

У січні 2020 року матір дитини звернулася до суду із позовом про визначення місця проживання дитини. Свої позовні вимоги позивач обґрунтовувала тим, що з січня 2011 року перебувала у шлюбі з відповідачем. Від шлюбу вони мають доньку, яка після припинення шлюбних відносин постійно проживає з нею. Будучи підприємцем зі стабільним доходом, проживає у квартирі з сучасним ремонтом і обладнанням, отримує аліменти на утримання доньки, яка за її ініціативою навчається в спеціалізованій школі I-III ступенів «Європейська школа «Михайл», весь свій вільний час, якого достатньо, присвячує єдиній дитині, а саме: відвідує кружки і заходи якими цікавиться донька, займається з нею спортом, приймає участь у її лікуванні, оздоровленні, у тому числі за кордоном.

Незважаючи на тісну прив'язаність доньки до батька саме в інтересах дитини визначення місця її проживання з матір'ю є найбільш доцільним. Посилаючись на викладене просила визначити місце проживання малолітньої разом із нею.

Батько дитини подав до суду зустрічний позов про визначення місця проживання дитини з ним. Свої вимоги обґрунтував тим, що квартира в якій мешкає колишня дружина з донькою є його дошлюбним майном в якій вони проживають за його наполяганням. Саме він піклується про дитину і знаходиться поряд з нею більшість часу поза межами школи, був дійсним ініціатором влаштування до навчального закладу, орендує квартиру неподалік від місця проживання дитини аби не змінювати її усталений розпорядок. За потреби забезпечує дитину всім необхідним для школи, спорту, розваг, харчування, супроводжує та сплачує витрати на зайняття з живопису, перебування у шкільному таборі влітку, піклується профілактикою та лікуванням, аліментні зобов'язання виконує своєчасно. У той же час, мати мало займається дитиною, повертається додому пізно, невчасно приводить дитину до школи, наполягла на відвідуванні кружка лише для отримання відповідної довідки. Дитину хоча й вивозить у закордонні подорожі, але за рахунок сплачених ним аліментів і після таких поїздок дитина хворіє. Мати двічі потрапляла в дорожньо-транспортні пригоди, один раз з дитиною, постійно маніпулює виною та страхом дитини, робить її винуватою у всіх дрібницях, змушує відчувати себе поганою та загалом рішення суду їй потрібно лише для подальших маніпуляцій та переїзду до своїх батьків в інший населений пункт. На відміну від матері дитини, у нього, крім житла, є стабільна робота та високі прибутки.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду позов задоволено, визначено місце проживання малолітньої разом з її матір'ю. У задоволенні зустрічного позову відмовлено. Визначаючи місце проживання дитини з матір'ю, суд першої інстанції виходив із того, що будь-яких підстав вважати, що внаслідок проживання з матір'ю права дитини можуть бути порушені, не встановлено. Разом з тим, відповідачем не надано належних доказів, що зміна звичайного способу життя дитини (зміна місця проживання, побутових умов, оточення, у тому числі з урахуванням наявності у останнього жінки, з якою він проживає однією сім'єю без реєстрації шлюбу, її неповнолітніх дітей) позитивно вплине на психологічний стан малолітньої.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції залишено без змін. Залишаючи рішення суду першої інстанції без змін, суд апеляційної інстанції виходив із того, що між сторонами у справі існує спір щодо місця проживання доньки, який вони у досудовому порядку вирішити не змогли, а тому, враховуючи психофізіологічні особливості малолітньої дитини, а також виходячи з балансу інтересів дитини та її батьків, відсутні підстави для задоволення зустрічного позову.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Вирішуючи спір, враховуючи наведені норми матеріального права, у повному обсязі, встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, суд першої інстанції, з яким погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов висновку про визначення місця проживання дитини з матір'ю. Верховний Суд погоджується із таким висновками судів з огляду на таке.

Міжнародні та національні норми права не містять положень, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

При визначенні місця проживання дитини судами необхідно крізь призму врахування найкращих інтересів дитини встановлювати та надавати належну правову оцінку всім обставинам справи, які мають значення для правильного вирішення спору.

Отже, при розгляді справ щодо місця проживання дитини суди, насамперед, мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Судами встановлено, що позивачка не чинить відповідачу будь-яких перешкод у спілкуванні, побаченні з донькою, а також у її вихованні.

Визначаючи місце проживання дитини, надавши належну оцінку усім обставинам справи, а саме, тому, що і батьком і матір'ю створено належні умови для виховання та розвитку дитини, обоє з батьків приділяють увагу, підтримку та люблять дитину, суди, виходячи із найкращих інтересів дитини, встановивши, що донька після розлучення батьків проживає разом із матір'ю, визначив місце проживання з нею. На час ухвалення оскаржуваних рішень судами не встановлено обставин, які б давали підстави для висновку, що визначення місця проживання дитини з батьком, що призведе до зміни місця проживання дитини, буде мати більш позитивний вплив на дитину. При таких обставинах, суди правильно врахували інтереси дитини, яка проживає в атмосфері любові, турботи, захисту, і змінювати місце її проживання вагомим підстав немає.

Батько дитини, який безсумнівно відіграє важливу роль у житті та розвитку дитини, має право та обов'язок піклуватися про здоров'я дитини, стан її розвитку, незалежно від того, з ким дитина буде проживати.

Виходячи із обставин цієї справи, враховуючи, що батьки не змогли самостійно вирішити спір щодо визначення місця проживання дитини, Верховний Суд вважає, що суди, визначаючи місце проживання малолітньої дитини сторін у цій справі з матір'ю, дійшли обґрунтованого висновку про те, що зазначене буде відповідати якнайкращим інтересам дитини, сприятиме повноцінному її вихованню та розвитку у звичному для неї середовищі.

У разі зміни обставин у відносинах сторін спору, а в першу чергу, відносин між батьками, визначене у цій справі місце проживання дитини може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку.

Твердження заявника, що донька у 9 років здатна була висловити свою думку, а тому суд повинен був її заслухати, Верховний Суд оцінює критично з огляду на таке.

Положення ст.171 СК України визначають необхідність врахування думки дитини при вирішенні спорів з питань, які стосуються її життя, в першу чергу, батьками. Наведені положення закону не дають підстав для висновку, що думка дитини повинна бути вислухана тільки судом у залі судового засідання, оскільки самий факт розірвання шлюбу між батьками вже є психотравмуючим фактором для дитини. Присутність дитини під час суперечок батьків також не впливає сприятливо на її психоемоційний стан. Присутність у суді, у судовому засіданні не є комфортним для дітей. Тому, вирішуючи питання про необхідність заслуховування думки дитини саме судом у судовому засіданні, потрібно враховувати обставини кожної конкретної справи, особливості та вік дитини, а також те, чи була заслухана думка дитини органом опіки чи піклування, психологом, чи донесена думка дитини до суду у відповідних документах, та чи є потреба суду особисто заслухати дитину.

У матеріалах розглядуваної справи наявний висновок психолога, де вказано про певний емоційний дискомфорт і помірне напруження дитини в сімейній системі, приховане занепокоєння; у сім'ї для дитини більш значущий батько; виражена сильна емоційна прив'язаність до батька, потреба в проведенні часу разом; батьки спілкуються через дитину; з погляду дитини, члени сім'ї вміють контролювати свої емоції і почуття, впевнені, незалежні, одночасно при окремій нестабільності, розумні, любими та цінні для дитини; прийняття такого порядку речей, положення справ, одночасно нерозуміння і неусвідомлення стану речей і свого власного місця в цьому; спілкування дитини з батьком та його участь у її вихованні відповідає інтересам дитини та інше.

Отже до суду донесена думка дитини, оскільки судами взято до уваги висновок психолога, що члени сім'ї любими та цінні для дитини, відповідно думка дитини врахована судами. Також судом відображена у судовому рішенні оцінка висновку психолога в частині значущості батька у житті дитини. Відповідно, твердження касаційної скарги про те, що суди проігнорували думку дитини та почуття дитини до кожного із батьків, є безпідставним. Те, що за результатами урахування усіх обставин справи, в тому числі і прихильного ставлення дитини до батька, суди ухвалили рішення про визначення місця проживання доньки із матір'ю, а не з батьком, не свідчить про порушення судом норм процесуального права.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/99037693>

Постанова Верховного Суду від 01.09.2021 року у справі №527/1107/20 (провадження №61-9467св21)

Питання забезпечення інтересів дитини ґрунтується на розумінні, що для дітей розлучення батьків – це завжди тяжке психологічне навантаження, пов'язане, зокрема, з кардинальними змінами в житті дитини: нове оточення та місце проживання, неможливість спілкування з обома батьками одночасно тощо.

Вирішуючи питання про визначення місця проживання дитини, суди мають враховувати об'єктивні та наявні у справі докази, зокрема, обстеження умов проживання, характеристики психоемоційного стану дитини, поведінки батьків щодо дитини та висновки органу опіки та піклування. Однак найважливішим у цій категорії справ є внутрішнє переконання судді, яке має ґрунтуватися на оцінці всіх обставин в їх сукупності. Адже не можна піддавати формалізму долю дитини, яка через те, що батьки не змогли зберегти шлюб, не повинна бути позбавлена щасливого та спокійного дитинства.

Обставини справи

У червні 2020 року позивач звернувся до суду із позовом про розірвання шлюбу, визначення місця проживання дитини. Позовну заяву мотивовано тим, що з 18 листопада 2017 року сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, у період якого у них народилася дочка. Вказував, що між ним та відповідачкою існує спір щодо визначення місця проживання дитини, яка від народження зареєстрована та проживає з ним та його батьками, однак відповідачка має наміри забрати дочку без спільного узгодження її місця проживання, що суперечитиме інтересам дитини.

Не погоджуючись із вказаним позовом, у липні 2020 року матір дитини звернулася до суду з позовом, в якому просила визначити місце проживання дитини з матір'ю. Вказувала, що за її місцем проживання створені всі умови для комфортного та здорового зростання дитини, в інтересах якої, з огляду на малолітній вік та стать, буде відповідати проживання саме з матір'ю, а не з батьком. Вона веде порядний спосіб життя, працює медичною сестрою в дитячому медичному центрі, має бажання і можливість займатись вихованням доньки. Посилалася на те, що батько та його мати чинять їй перешкоди у спілкуванні з дитиною, забороняють бачитися з дочкою, у зв'язку з чим виникають спори та конфлікти.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду позов задоволено, визначено місце проживання з батьком. У задоволенні зустрічного позову відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що малолітня донька сторін з дня народження проживає за місцем проживання батька, де створено усі умови для розвитку її особистості, побудови гармонійної картини світу, а тому відрив від звичного для неї середовища може призвести до її негативного емоційного стану, отже не відповідає її інтересам, а тому первісний позов слід задовольнити і визначити місце проживання дитини з батьком.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу задоволено, рішення місцевого суду в частині вимог про визначення місця проживання дитини скасовано та ухвалено нове, яким у задоволенні позову відмовлено за недоведеністю. Визначено місце проживання дитини разом з матір'ю.

Постанову суду апеляційної інстанції мотивовано тим, що батьки дитини характеризуються позитивно, однак не у повній мірі займались вихованням дитини, оскільки мати, з часу як дитині виповнилось 6 місяців, проживала у м. Києві у зв'язку із закінченням навчання у медичному закладі, а батько майже півтора року працював у Польщі, фактично дитину доглядала бабуся по батьковій лінії.

Єдиним аргументом на користь проживання дитини з батьком суд першої інстанції вказав негативний вплив на дитину у разі її переміщення із звичного середовища, однак суд не звернув уваги на те, що за рішенням виконавчого комітету Глобинської міської ради, яке виконується сторонами, дитина два тижні на місяць проживає з матір'ю, де вона відвідує дошкільний заклад, два тижні – з батьком.

Отже, зміна місця постійного проживання дитини за таких обставин з великою вірогідністю не завдасть шкоди дитині, а враховуючи її вік (три роки), стать (дівчинка), у найкращих інтересах дитини буде визначення її місця проживання з матір'ю. При цьому у справі відсутні докази про те, що дитина виявляє більшу прихильність саме до батька, а також, що у зв'язку із наявними у дитини особливостями розвитку та здоров'я саме у батька створені більш сприятливі умови для гармонійного розвитку дитини.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання

Верховний Суд звертає увагу, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага повинна приділятися якнайкращому забезпеченню інтересів дітей.

Дитина є найбільш вразливою стороною під час будь-яких сімейних конфліктів, оскільки на її долю випадає найбільше страждань та втрат. Судовий розгляд сімейних спорів, у яких зачіпаються інтереси дитини, є особливо складним, оскільки в його процесі вирішуються не просто спірні питання між батьками та іншими особами, а визначається доля дитини, а тому результат судового розгляду повинен бути спрямований на захист найкращих інтересів дитини.

Так, оцінюючи надані сторонами у справі докази, суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що матеріально-побутове забезпечення обох батьків, їх ставлення до дитини, позитивні характеристики з місць роботи дають підстави для твердження, що кожний із батьків здатний створити умови для розвитку та виховання дитини. На підставі вказаного у справі, що переглядається, Верховний Суд перевіряє, чи дотримані судом апеляційної інстанції при ухваленні оскаржуваного судового рішення інтереси дитини, з огляду на встановлені судами обставини справи.

Питання забезпечення інтересів дитини ґрунтується на розумінні, що для дітей розлучення батьків – це завжди тяжке психологічне навантаження, пов'язане, зокрема, з кардинальними змінами в житті дитини: нове оточення та місце проживання, неможливість спілкування з обома батьками одночасно тощо.

Вирішуючи питання про визначення місця проживання дитини, суди мають враховувати об'єктивні та наявні у справі докази, зокрема, обстеження умов проживання, характеристики психоемоційного стану дитини, поведінки батьків щодо дитини та висновки органу опіки та піклування. Однак найважливішим у цій категорії справ є внутрішнє переконання судді, яке має ґрунтуватися на оцінці всіх обставин в їх сукупності. Адже не можна піддавати формалізму долю дитини, яка через те, що батьки не змогли зберегти шлюб, не повинна бути позбавлена щасливого та спокійного дитинства.

Таким чином, при вирішенні таких спорів доцільно та правильно керуватися виключно інтересами дитини, судам передусім потрібно впевнитися, що саме той з батьків, на чію користь буде прийнято рішення, створить для дитини належні умови для її морального, духовного та фізичного розвитку.

Колегія суддів вважає, що суд апеляційної інстанції, врахувавши, що батьки не змогли самостійно вирішити спір щодо визначення місця проживання дитини та забезпечити доброзичливе спілкування один з одним, а також інтереси малолітньої дитини, її психологічний стан, права та інтереси на гармонійний розвиток та належне виховання, дотримуючись балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах, дійшов обґрунтованого висновку про визначення місця проживання дитини з матір'ю, оскільки це відповідає якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

При вирішенні спору судом апеляційної інстанції було враховано, що спір стосується вкрай чутливої сфери правовідносин, враховано ставлення обох батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, вік дитини, стан її здоров'я, турбота та піклування про неї, а також наявність у них роботи, заробітку, забезпеченості житлом та інших соціальних факторів, які вказують на їхнє відношення до утримання і виховання сім'ї та дитини, наміри і можливості виховувати малолітню дочку як повноцінного члена громадянського суспільства. При цьому суд виходив із першочергового значення та оцінки саме найкращих інтересів дитини.

Визначаючи місце проживання дитини з батьком, суд першої інстанції виходив із того, що дитина проживає у м. Глобино з бабусею по батьковій лінії з народження, тому визначення місця проживання дитини з матір'ю в іншому населеному пункті буде відривом від її звичайного середовища та може негативно вплинути на дитину. Суд апеляційної інстанції правильно вважав, що регулярні побачення дитини з матір'ю за рішенням виконавчого комітету Глобинської міської ради, яке виконується сторонами, а саме два тижні на місяць, свідчать про те, що дитина також звикла проживати з матір'ю, яка після закінчення навчання постійно проживає у смт Градизьк. Отже, вказане свідчить про відсутність будь-яких ризиків щодо зростання дитини у непередбачуваній емоційно-стабільній атмосфері, а тому доводи касаційної скарги про те, що відрив дитини від звичного її оточення та проживання разом із матір'ю шкодитиме інтересам дочки, є безпідставними.

При цьому суд враховує, що у період з жовтня 2019 року до червня 2020 року батько у зв'язку із роботою проживав на території Республіки Польща, що може свідчити про відсутність стійкого емоційного зв'язку дитини з батьком, враховуючи також вік дитини. Пред'явивши позов відразу після приїзду до України у червні 2020 року, не мотивував, в чому полягають інтереси дитини проживати саме з ним, а не з матір'ю дитини.

Суд апеляційної інстанції врахував, що орган опіки та піклування надав два висновки про те, що він не заперечує про визначення місця проживання дитини як із матір'ю, так із батьком, а тому вирішив спір покладаючись на внутрішнє переконання, яке ґрунтується на внутрішній оцінці всіх обставин в їх сукупності, урахувавши вік дитини (3 роки), її стать (дівчинка), а також можливість матері забезпечити дитині належні умови для її фізичного та духовного розвитку. Отже, доводи касаційної скарги про те, що суд безпідставно не взяв до уваги висновок органу опіки та піклування, відповідно до якого комісія не заперечувала про визначення місця проживання дитини з батьком є помилковими.

Верховний Суд також враховує поведінку матері, яка постійно вчиняла дії щодо побачення з дитиною, зверталася до органів поліції з приводу наявності перешкод у спілкуванні з дитиною, а також до органів опіки та піклування про встановлення порядку спілкування з дитиною. Матеріали справи не містять доказів щодо негативного впливу матері на дитину, навпаки є докази, які свідчать про активні дії матері щодо спілкування з дитиною, створення необхідних умов для її проживання та розвитку.

При цьому визначення місця проживання дитини з матір'ю не впливатиме на її взаємовідносини з батьком, оскільки визначення місця проживання дитини з одним із батьків не позбавляє іншого батьківських прав та не звільняє його від виконання своїх батьківських обов'язків. Отже, відповідні доводи касаційної скарги про позбавлення батька дитини певного обсягу батьківських прав внаслідок визначення місця проживання дитини з її матір'ю є безпідставними.

В подальшому, з урахуванням віку та розвитку дитини, обставин, які можуть виникнути, визначене у цій справі місце проживання дитини може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку.

Отже, колегія суддів вважає, що найкращим інтересам дитини буде відповідати визначення її місця проживання разом із матір'ю, що надасть змогу відновити її емоційних зв'язок з матір'ю, налагодити стабільне емоційне середовище та забезпечити можливість розвитку дитини у безпечному, спокійному середовищі.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99748050>.

Постанова Верховного Суду від 28.09.2021 року у справі №308/1867/19 (провадження №61-9500св21)

Якщо рішення мотивується необхідністю захистити дитину від небезпеки, має бути доведено, що така небезпека справді існує. При винесенні рішення про відібрання дитини від батьків може постати необхідність врахування цілої низки чинників. Можливо, потрібно буде з'ясувати, наприклад, чи зазнаватиме дитина якщо її залишать під опікою батьків, жорстокого поводження, чи страждатиме вона через відсутність піклування, через неповноцінне виховання та відсутність емоційної підтримки, або визначити, чи виправдовується встановлення державної опіки над дитиною станом її фізичного або психічного здоров'я.

З іншого боку, сам той факт, що дитина може бути поміщена в середовище, більш сприятливе для її виховання, не виправдовує примусового відібрання її від батьків. Такий захід не можна також виправдовувати виключно посиланням на ненадійність ситуації, адже такі проблеми можна вирішити за допомогою менш радикальних засобів, не вдаючись до роз'єднання сім'ї, наприклад, забезпеченням цільової фінансової підтримки та соціальним консультуванням.

Обставини справи

У лютому 2019 року позивач звернувся до суду з позовом про визначення місця проживання дитини. Позов мотивований тим, що він з відповідачкою перебував у шлюбі з 14 лютого 2015 року, наразі проживає окремо, сім'я фактично розпалася. У шлюбі в них народився син, який зареєстрований та проживає разом з ним. Він як батько, доглядає і піклується про сина, водить у дитячий садок, займається його вихованням та розвитком. Окрім того, зазначає, що офіційно працевлаштований, має стабільний дохід, належні умови проживання, спиртними напоями не зловживає, не палить, на обліках у психіатра чи нарколога не стоїть. Натомість відповідач на даний час працевлаштована та проживає за кордоном в Словацькій Республіці, основну увагу приділяє роботі, фактично часу на догляд та виховання сина у неї немає. Мешкає в орендованій квартирі, яка не облаштована у повному обсязі всім необхідним для розвитку дитини, не може забезпечувати умови для нормального розвитку та навчання дитини. З огляду на наведене, вважає, що в інтересах сина буде кращим проживати з батьком, а не з матір'ю.

Матір дитини звернулася до суду із зустрічним позовом, обґрунтовуючи його тим, що батько навряд чи зможе виконувати свої обов'язки по вихованню і догляду за сином, забезпечення його всім необхідним, оскільки його заробітна плата складає 3 720,00 грн на місяць, він має обов'язок по сплаті аліментів на утримання дитини від попереднього шлюбу, зайнятий на роботі, окрім того разом з ним у помешканні проживають батьки та сестра. З урахуванням віку дитини, біологічний зв'язок з матір'ю, наявності матеріального забезпечення, вважає, що найкращим в інтересах дитини буде залишити проживати сина з матір'ю.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов первісного позивача задоволено. Визначено місце проживання малолітньої дитини з батьком. Відмовлено у задоволенні зустрічного позову.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання

Якщо рішення мотивується необхідністю захистити дитину від небезпеки, має бути доведено, що така небезпека справді існує. При винесенні рішення про відібрання дитини від батьків може постати необхідність врахування цілої низки чинників. Можливо, потрібно буде з'ясувати, наприклад, чи зазнаватиме дитина якщо її залишать під опікою батьків, жорстокого поводження, чи страждатиме вона через відсутність піклування, через неповноцінне виховання та відсутність емоційної підтримки, або визначити, чи виправдовується встановлення державної опіки над дитиною станом її фізичного або психічного здоров'я.

З іншого боку, сам той факт, що дитина може бути поміщена в середовище, більш сприятливе для її виховання, не виправдовує примусового відібрання її від батьків. Такий захід не можна також виправдовувати виключно посиланням на ненадійність ситуації, адже такі проблеми можна вирішити за допомогою менш радикальних засобів, не вдаючись до роз'єднання сім'ї, наприклад, забезпеченням цільової фінансової підтримки та соціальним консультуванням (SAVINY v. UKRAINE, № 39948/06, § 50, ЄСПЛ, від 18.12.2008).

Застосувавши практику Європейського суду з прав людини, надавши оцінку установленим обставинам справи крізь призму врахування найкращих інтересів, які переважають над інтересами батьків, взявши до уваги вік дитини, висновок органу опіки та піклування Ужгородського міськвиконкому, встановивши, що дитина протягом тривалого часу проживає з батьком і саме з цим місцем пов'язується її зв'язок з сім'єю, для забезпечення інтересів дитини саме визначення місця проживання дитини із батьком відповідатиме її інтересам та врахувавши, що мати просить визначити місце проживання дитини разом з нею у будинку її батьків, в якому вона буває лише періодично, оскільки тривалий час працює і проживає на території Словацької Республіки та за таких обставин дитина буде позбавлена значною мірою як батьківської так і материнської уваги та виховання, суди зробили обґрунтований висновок про задоволення первісного позову щодо визначення місця проживання дитини із батьком. У разі зміни обставин у відносинах сторін спору та які встановлені судами на час розгляду цієї справи, визначене у цій справі місце проживання дітей може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100068030>

Постанова Верховного Суду від 28.09.2021 року у справі №308/1867/19 (провадження №61-9500св21)

Якщо рішення мотивується необхідністю захистити дитину від небезпеки, має бути доведено, що така небезпека справді існує. При винесенні рішення про відібрання дитини від батьків може постати необхідність врахування цілої низки чинників. Можливо, потрібно буде з'ясувати, наприклад, чи зазнаватиме дитина якщо її залишать під опікою батьків, жорстокого поводження, чи страждатиме вона через відсутність піклування, через неповноцінне виховання та відсутність емоційної підтримки, або визначити, чи виправдовується встановлення державної опіки над дитиною станом її фізичного або психічного здоров'я.

З іншого боку, сам той факт, що дитина може бути поміщена в середовище, більш сприятливе для її виховання, не виправдовує примусового відібрання її від батьків. Такий захід не можна також виправдовувати виключно посиланням на ненадійність ситуації, адже такі проблеми можна вирішити за допомогою менш радикальних засобів, не вдаючись до роз'єднання сім'ї, наприклад, забезпеченням цільової фінансової підтримки та соціальним консультуванням.

Обставини справи

У лютому 2019 року позивач звернувся до суду з позовом про визначення місця проживання дитини. Позов мотивований тим, що він з відповідачкою перебував у шлюбі з 14 лютого 2015 року, наразі проживає окремо, сім'я фактично розпалася. У шлюбі в них народився син, який зареєстрований та проживає разом з ним. Він як батько, доглядає і піклується про сина, водить у дитячий садок, займається його вихованням та розвитком. Окрім того, зазначає, що офіційно працевлаштований, має стабільний дохід, належні умови проживання, спиртними напоями не зловживає, не палить, на обліках у психіатра чи нарколога не стоїть.

Натомість відповідач на даний час працевлаштована та проживає за кордоном в Словачкій Республіці, основну увагу приділяє роботі, фактично часу на догляд та виховання сина у неї немає. Мешкає в орендованій квартирі, яка не облаштована у повному обсязі всім необхідним для розвитку дитини, не може забезпечувати умови для нормального розвитку та навчання дитини. З огляду на наведене, вважає, що в інтересах сина буде кращим проживати з батьком, а не з матір'ю.

Матір дитини звернулася до суду із зустрічним позовом, обґрунтовуючи його тим, що батько навряд чи зможе виконувати свої обов'язки по вихованню і догляду за сином, забезпечення його всім необхідним, оскільки його заробітна плата складає 3 720,00 грн на місяць, він має обов'язок по сплаті аліментів на утримання дитини від попереднього шлюбу, зайнятий на роботі, окрім того разом з ним у помешканні проживають батьки та сестра. З урахуванням віку дитини, біологічний зв'язок з матір'ю, наявністю матеріального забезпечення, вважає, що найкращим в інтересах дитини буде залишити проживати сина з мамою.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов первісного позивача задоволено. Визначено місце проживання малолітньої дитини з батьком. Відмовлено у задоволенні зустрічного позову.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання

Якщо рішення мотивується необхідністю захистити дитину від небезпеки, має бути доведено, що така небезпека справді існує. При винесенні рішення про відібрання дитини від батьків може постати необхідність врахування цілої низки чинників. Можливо, потрібно буде з'ясувати, наприклад, чи зазнаватиме дитина якщо її залишать під опікою батьків, жорстокого поводження, чи страждатиме вона через відсутність піклування, через неповноцінне виховання та відсутність емоційної підтримки, або визначити, чи виправдовується встановлення державної опіки над дитиною станом її фізичного або психічного здоров'я.

З іншого боку, сам той факт, що дитина може бути поміщена в середовище, більш сприятливе для її виховання, не виправдовує примусового відібрання її від батьків. Такий захід не можна також виправдовувати виключно посиланням на ненадійність ситуації, адже такі проблеми можна вирішити за допомогою менш радикальних засобів, не вдаючись до роз'єднання сім'ї, наприклад, забезпеченням цільової фінансової підтримки та соціальним консультуванням (SAVINY v. UKRAINE, № 39948/06, § 50, ЄСПЛ, від 18.12.2008).

Застосувавши практику Європейського суду з прав людини, надавши оцінку установленим обставинам справи крізь призму врахування найкращих інтересів, які переважають над інтересами батьків, взявши до уваги вік дитини, висновок органу опіки та піклування Ужгородського міськвиконкому, встановивши, що дитина протягом тривалого часу проживає з батьком і саме з цим місцем пов'язується її зв'язок з сім'єю, для забезпечення інтересів дитини саме визначення місця проживання дитини із батьком відповідатиме її інтересам та врахувавши, що мати просить визначити місце проживання дитини разом з нею у будинку її батьків, в якому вона буває лише періодично, оскільки тривалий час працює і проживає на території Словачької Республіки та за таких обставин дитина буде позбавлена значною мірою як батьківської так і материнської уваги та виховання, суди зробили обґрунтований висновок про задоволення первісного позову щодо визначення місця проживання дитини із батьком. У разі зміни обставин у відносинах сторін спору та які встановлені судами на час розгляду цієї справи, визначене у цій справі місце проживання дітей може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100068030>

3.1.4. Справи, пов'язані із міжнародним викраденням дітей

Постанова Верховного Суду від 14.07.2021 року у справі №335/8156/19

Інтерес дитини в тому, щоб не бути вивезеною зі свого постійного місця проживання без достатніх гарантій стабільності в нових умовах, поступається перед основним інтересом будь-якої особи не бути підданій фізичній або психологічній загрозі або поміщеній в нетерпиму обставинку.

На час розгляду справи апеляційним судом дитини виповнилося чотири роки, із яких два з половиною роки дитина проживає у місті Запоріжжі, Україна, вона є занадто прив'язаною до матері та бабусі з дідусем, розуміє та сприймає мову, на якій спілкуються громадяни України, що є досить важливим для дитини цього віку. Повернення малолітньої дитини до Італійської Республіки не можна вважати доцільним, оскільки у випадку примусової зміни укладу життя малолітньої дитини та повернення у місто Неаполь Італійської Республіки існуватиме серйозний ризик заподіяння дитині психічної шкоди.

Посилання позивача на порушення його прав як батька малолітньої дитини не заслуговують на увагу, оскільки рішення у справі про повернення дитини до держави її постійного проживання повинно забезпечувати не тільки права одного з батьків, а й відповідати інтересам дитини.

Право батьків і дітей бути поряд один із одним становить основоположну складову сімейного життя, а заходи національних органів, що можуть перешкодити цьому, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 ЄКПЛ. Таке втручання є порушенням зазначеного положення, якщо воно здійснюється не згідно із законом, не відповідає легітимним цілям, переліченим у пункті 2 цієї статті, та не може вважатися необхідним у демократичному суспільстві.

Обставини справи

У липні 2019 року Головне територіальне управління юстиції у Запорізькій області яке діє в інтересах позивача, звернулося до суду із позовом про забезпечення повернення малолітньої дитини до Італійської Республіки. Позовна заява мотивована тим, що сторони у справі є батьками малолітнього сина. Дитина народилася в Італійській Республіці та з моменту народження і до виїзду до України постійно проживала в Італійській Республіці. Позивач зазначав, що у жовтні 2018 року разом з малолітньою дитиною виїхали до України без його письмової згоди на виїзд дитини з Італійської Республіки та переїзд її на постійне місце проживання до України. До Міністерства юстиції України як Центрального органу з виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (Гаага, 25 жовтня 1980 року через Центральний орган Італійської Республіки надійшла заява про сприяння поверненню дитини до Італійської Республіки. На підставі заяви Міністерство юстиції України через ГТЮ у Запорізькій області звернулося до відповідача з метою надання пояснень та отримання згоди на добровільне повернення дитини до Італійської Республіки. Матір надала письмові пояснення та зазначила, що повернення дитини до Італійської Республіки є неможливим.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду позов задоволено частково, визнано незаконним утримання на території України малолітньої дитини, зобов'язано матір повернути малолітню дитину до місця постійного проживання в Італійській Республіці. У разі невиконання рішення про повернення дитини в державу постійного проживання в добровільному порядку – зобов'язано матір передати малолітню дитину батьку дитини для забезпечення повернення дитини до держави постійного проживання – Італійської Республіки.

Рішення суду мотивоване тим, що звернення до компетентних органів України в жовтні 2018 року, тобто в строк, який не перевищує одного року з дати приїзду дитини до України, свідчить про те, що батько дитини, не надавав згоду на зміну постійного місця проживання, у зв'язку з чим відповідно до положень Конвенції 1980 року утримання дитини в Україні до цього часу є незаконним, оскільки батько дитини позбавлений права здійснювати піклування про сина. Матір'ю не доведено наявності підстав для відмови у поверненні дитини до Італійської Республіки, передбачених статтями 13, 20 Конвенції 1980 року. При цьому суд не взяв до уваги заперечення позивача щодо вчинення стосовно відповідачки домашнього насильства, оскільки такі твердження ґрунтуються на припущеннях. Звинувачення, які висуває відповідач є кримінально караними. Обґрунтованість підозри у вчиненні щодо відповідача чи щодо дитини домашнього насильства може бути встановлена виключно в судовому порядку з постановленням обвинувального вироку суду. Проте доказів притягнення до кримінальної відповідальності суду не надано.

Докази, в тому числі і висновки психологів, на які посилається відповідач, заперечуючи проти заявленого позову, здобуті нею під час перебування дитини в Україні.

Відповідач не надала переконливих доказів того, що повернення дитини до держави її постійного місця проживання, спілкування з родичами, вивчення культури та мови країни походження може заподіяти дитині фізичної або психологічної шкоди. Наявність у певній мірі мовного бар'єру, необхідність адаптації дитини до дитячого садочку, гуртків, інших обставин, не може свідчити про те, що дитина потрапить у нестерпні умови в Італійській Республіці.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу задоволено, рішення місцевого суду скасовано та прийнято нове судове рішення, в задоволенні позову про забезпечення повернення малолітньої дитини до Італійської Республіки - відмовлено.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що малолітній є громадянином України, має зареєстроване постійне місце проживання в Україні та більшу частину свого життя мешкає саме в Україні.

Оскільки дитина прижилась у новому середовищі в місті Запоріжжі, має тісний зв'язок із матір'ю та бабусяю і дідусем, тому його повернення до міста Неаполь Італійської Республіки не є доцільним, адже у випадку примусової зміни укладу життя малолітньої дитини та повернення його до Італійської Республіки існуватиме серйозний ризик заподіяння дитині фізичної або психологічної шкоди.

Крім того, мати дитини відмовляється повернутися до Італійської Республіки, оскільки її чоловік створив їй нестерпні умови проживання в сім'ї та здійснював психологічний тиск. Внаслідок таких дій вона змушена була звертатися до спеціалістів із сімейних відносин ще під час проживання в Італійській Республіці.

При цьому суд керувався головним фактором, а саме дотримання, перш за все, найкращих інтересів дитини, які полягають у забезпеченні її гармонійного розвитку в безпечному, надійному, стабільному середовищі з урахуванням її віку, збереженні зв'язків з сім'єю, у тому числі матір'ю та бабусяю та дідусем, з якими він перебував постійно протягом останніх двох з половиною років.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення зважаючи на наступне.

Інтерес дитини в тому, щоб не бути вивезеною зі свого постійного місця проживання без достатніх гарантій стабільності в нових умовах, поступається перед основним інтересом будь-якої особи не бути підданій фізичній або психологічній загрози або поміщеній в нетерпимі обставини.

У рішенні в справі «Сатановська та Роджерс проти України», заява № 12354/19, ЄСПЛ вказав, що стаття 8 Конвенції покладає на національні органи влади конкретний процесуальний обов'язок у контексті провадження за Гаазькою конвенцією: під час розгляду заяви про повернення дитини суди повинні не тільки розглянути небезпідставні твердження про існування «серйозного ризику» для дитини у випадку повернення, а й ухвалити рішення, в якому будуть наведені конкретні причини з огляду на обставини справи.

Відмова врахувати заперечення проти повернення, які можуть підпадати під сферу дії статей 12, 13, 20 Гаазької конвенції, і недостатня аргументація у рішенні про відхилення таких заперечень, суперечили б вимогам статті 8 ЄСПЛ, а також меті та завданню Гаазької конвенції. Необхідним є належний розгляд таких тверджень, продемонстрований національними судами в його аргументації, що не є шаблоною та стандартною, а достатньо детальною з огляду на винятки, передбачені Гаазькою конвенцією, які треба тлумачити вузько. Це також дозволить ЄСПЛ, завдання якого полягає не у підміні собою національних судів, здійснювати доручений йому європейський нагляд.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нове рішення про відмову у задоволенні позовних вимог, суд апеляційної інстанції виходив з того, що згідно з доказами, які наявні в матеріалах справи дитина є не лише громадянином Італійської Республіки, а ще й громадянином України. Крім того, він має зареєстроване місце проживання в Україні та більшу частину свого життя мешкає саме в Україні.

Суд апеляційної інстанції вважав безпідставним неврахування судом першої інстанції доказів, наданих відповідачем, зокрема пояснення про те, що вона відмовляється повернутися разом з дитиною на постійне місце проживання до Італійської Республіки; висновок психолога про проведення психологічного обстеження, а також її покази як свідка, надані під присягою в судовому засіданні, будучи при цьому попередженою про кримінальну відповідальність за неправдиві свідчення, яка повідомила, що між малолітнім та його матір'ю існує тісний емоційний зв'язок і у разі примусового розлучення з матір'ю для малолітнього ця ситуація буде стресовою та психотравмуючою. Таке переживання травмує психіку дитини, порушує адекватність сприйняття навколишньої дійсності і, як наслідок, може призвести до порушення, не тільки психологічного благополуччя малолітнього, але й його фізичного здоров'я.

Вирішуючи спір, суд апеляційної інстанції виходив з того, що з моменту переміщення до часу ухвалення судового рішення у справі малолітній два з половиною роки, перебуває в Україні, вік дитини, який на момент його переміщення до України з міста Неаполь Італійської Республіки - країни, до якої її просить повернути позивач, становив 1 рік 8 місяців, і в силу свого віку дитина реально не могла сприймати країну та місце, де вона проживала, людей, які її оточували, крім близьких осіб, які були поряд із нею щодня. На час виїзду дитини з Італійської Республіки вона була надто мала, не розмовляла, тому порушення стабільності її звичного середовища не відбулося. Разом з тим постійне її перебування з матір'ю забезпечує дитині стабільність психоемоційного розвитку та адаптації до умов життя, що є вкрай важливим, враховуючи вік дитини.

На підтвердження висновку, що дитина прижилась у своєму новому середовищі, суд апеляційної інстанції посилався на висновки та покази свідка, кандидата психологічних наук, доцента, завідувачої кафедри психології Запорізького національного університету, яка двічі проводила психологічне обстеження малолітнього.

Так, у висновку спеціаліста-психолога від 10 вересня 2019 року психолог зазначила, що на момент обстеження виявлено тісний емоційний зв'язок дитини з матір'ю. Процес адаптації до середовища, в якому він зараз знаходиться (до родини, в якій зараз проживає, до дошкільного закладу), пройшов успішно та успішно адаптувався до умов життя в Україні. Ситуація примусового розлучення з матір'ю буде стресовою для дитини та психотравмуючою, для неї така ситуація буде співвідноситися з ситуацією горя втрати близької людини і може призвести до глибоких порушень в його психічному функціонуванні. Розлучення з матір'ю негативно позначиться як на психологічному, так і на фізичному стані дитини. Для дитини вона буде співвідноситися з ситуацією переживання горя втрати матері, таке переживання травмує психіку дитини, порушує адекватність сприйняття навколишньої дійсності і, як наслідок, веде до порушення психологічного благополуччя дитини. Для дитини перебування в середовищі людей, які розмовляють на незнайомій мові (італійській), буде стресовою, фруструючою ситуацією, яка призведе до порушення розвитку мовлення і в цілому негативно вплине на його психологічне благополуччя.

Верховний Суд вказав, що апеляційний суд вірно врахував усі обставини справи, перевірів сімейну ситуацію (відповідачка зверталась до Добровільного товариства «Гаряча телефонна лінія міста Неаполь», наявність камер відеоспостереження в будинку, де вона постійно проживала разом з малолітньою дитиною в Італійській Республіці, що свідчило про незадовільний емоційний стан відповідача) та врахував емоційний, психологічний стан дитини, його медичні показники, а також матеріальний стан його та його матері в Україні.

Відповідач довела виняткові підстави для неповернення дитини, зокрема, що дитина вже прижилася у своєму новому середовищі, як це передбачено частиною другою статті 12 Конвенції 1980 року. В рішенні суду наведено конкретні підстави та аргументація щодо залишення дитини в Україні з підстав, які не є автоматичними чи стереотипними, а досить деталізованими в світлі виключень, викладених у Гаазькій конвенції, яка повинна тлумачитися вузько.

Отже, надавши оцінку всім доказам в сукупності та встановивши обставини справи, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про високий рівень соціалізації, його глибоку інтеграцію в суспільстві за місцем проживання в місті Запоріжжі, Україна, та те, що дитина прижилася у новому середовищі.

На час розгляду справи апеляційним судом дитині виповнилося чотири роки, із яких два з половиною роки дитина проживає у місті Запоріжжі, Україна, вона є занадто прив'язаною до матері та бабусі з дідусем, розуміє та сприймає мову, на якій спілкуються громадяни України, що є досить важливим для дитини цього віку. Повернення малолітньої дитини до Італійської Республіки не можна вважати доцільним, оскільки у випадку примусової зміни укладу життя малолітньої дитини та повернення у місто Неаполь Італійської Республіки існуватиме серйозний ризик заподіяння дитині психічної шкоди.

Посилання позивача на порушення його прав як батька малолітньої дитини не заслуговують на увагу, оскільки рішення у справі про повернення дитини до держави її постійного проживання повинно забезпечувати не тільки права одного з батьків, а й відповідати інтересам дитини.

Апеляційний суд врахував сімейну ситуацію подружжя, ряд факторів емоційного, матеріального та медичного характеру, дослідив усі докази, що додані до матеріалів справи (перепише сторін та родичів позивача у справі з питань сімейного життя) та надав розумну оцінку балансу інтересів сторін в світлі як найкращого врахування в першу чергу інтересів дитини.

Таким чином, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку, що виходячи з інтересів дитини, відсутні підстави для повернення дитини до Італійської Республіки.

Також слід зазначити, що право батьків і дітей бути поряд один із одним становить основоположну складову сімейного життя, а заходи національних органів, що можуть перешкодити цьому, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 ЄКПЛ. Таке втручання є порушенням зазначеного положення, якщо воно здійснюється не згідно із законом, не відповідає легітимним цілям, переліченим у пункті 2 цієї статті, та не може вважатися необхідним у демократичному суспільстві. Відмова у задоволенні позову у цій справі ґрунтується на приписах Гаазької конвенції, що визначає низку випадків, за яких національні органи можуть відмовити у поверненні дитини.

Отже, за пунктом 2 статті 8 ЄКПЛ втручання у право позивача є таким, що встановлене законом, а останній характеризувався належною якістю і дозволяв позивачеві прогнозувати можливість відмови у поверненні дитини, зокрема, через існування серйозного ризику заподіяння шкоди психіці дитини у разі її повернення.

З огляду на встановлені судом апеляційної інстанції ризики (п. «б» абз.1 ст. 13 Гаазької конвенції) втручання у право позивача, гарантоване статтею 8 ЄКПЛ, переслідує легітимну мету, а саме захист прав і свобод дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98947659>

3.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав

Постанова Верховного Суду від 18.08.2021 у справі № 756/10603/17

Для правильного застосування ч. 1 ст. 56 КпШС України при визначенні початку перебігу позовної давності має значення не тільки безпосередня обізнаність особи про своє батьківство, а й об'єктивна можливість цієї особи знати про своє батьківство.

Обставини справи

08.08.2017 позивач звернувся до суду із позовом до відповідача про виключення відомостей з актового запису про народження дитини та оспорювання батьківства.

Позов мотивовано тим, що на момент реєстрації у 05.08.2003 році шлюбу з відповідачем остання перебувала у шлюбі з іншою особою з квітня 2001 року. Відділом державної реєстрації актів цивільного стану 25.02.2016 актовий запис про шлюб, складений 05.08.2003, анульовано на підставі статті 39 СК України. У позивача виникли сумніви щодо факту його біологічного батьківства відносно народжених дітей.

У свідоцтві про народження однієї із дітей батьком записаний позивач, матір'ю – відповідач.

За результатом аналізу ДНК від 16.09.2016, можливість біологічного батьківства позивача по відношенню до дитини повністю виключена.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін апеляційним судом, у задоволенні позову відмовлено.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції виходив з підстав пропуску строку позовної давності, встановленого статтею 56 КпШС України, який є преклюзивним, і підстав для його поновлення немає.

Рішення суду касаційної інстанції

Постановою Верховного Суду від 07.10.2020 касаційну скаргу представника позивача задоволено частково, постанову апеляційного суду від 27.05.2019 скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Верховний Суд вказав, що під час нового розгляду справи апеляційний суд має перевірити доводи позивача щодо поважності причин пропуску позовної давності; надати оцінку праввідносинам сторін для встановлення балансу між інтересами дитини та батька щодо встановлення його батьківства за обставин цієї справи; встановити, чи відповідає статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод застосування наслідків спливу позовної давності; чи буде в найкращих інтересах дитини поновлення позовної давності для позову у цій справі; на виконання вимог цивільного процесуального законодавства дослідити та оцінити зібрані у справі докази і ухвалити судові рішення по суті позовних вимог відповідно до встановлених обставин та вимог закону.

Повторний апеляційний розгляд справи

Апеляційний суд постановою від 17.02.2021 апеляційну скаргу позивача задоволено частково, рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове судові рішення про відмову у задоволенні позову.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування

Відповідно до статті 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

П. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 15.05.2006 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» роз'яснено, що за загальним правилом дії законів та інших нормативно-правових актів у часі (частина перша статті 58 Конституції України) норми СК України застосовуються до сімейних відносин, які виникли після набрання ним чинності, тобто не раніше 01.01.2004.

Судами першої та апеляційної інстанції встановлено, що спірний актовий запис, згідно якого батьком дитини записано позивача, здійснено 09.12.2003, тому до спірних правовідносин підлягають застосуванню положення КпШС України, чинні на час їх виникнення.

У рішенні ЄСПЛ від 24.11.2005 у справі «Shofman v. Russia», справа № 74826/01, Суд зробив висновок про те, що встановлення терміну давності щодо можливості порушення позову про батьківство може бути виправдане прагненням домогтися правової визначеності в сімейних відносинах і захистити інтереси дитини. Та обставина, що заявнику не дали можливості відмовитися від батьківства, тому що він не виявив, що він міг і не бути батьком дитини, поки не пройшло більше одного року після того, як він дізнався про його народження, не було пропорційно по відношенню до переслідуваної державою законної мети.

У справі «Romanov v. Russia» № 76594/11, рішення від 09.07.2019, ЄСПЛ дійшов висновку про те, що така негнучка тимчасова межа не може вважатися «необхідною у демократичному суспільстві», оскільки вона не дозволяє брати до уваги конкретні обставини справи та побажання зацікавлених сторін, і тому не може забезпечити справедливий баланс між спільними інтересами захисту правової визначеності сімейних відносин і права зареєстрованого батька на те, щоб його батьківство було оскаржено в світлі біологічних доказів.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд апеляційної інстанції виходив з положень ст.56 КпШС України та доведення факту обізнаності позивача щодо внесення відповідного запису про його батьківство до актового запису про народження дитини з моменту вчинення такого запису. Разом з тим, вважаючи строк, встановлений ст. 56 КпШС України, преклюзивним, суд апеляційної інстанції дійшов висновку про відсутність підстав для встановлення поважності причин пропуску строку звернення до суду.

Відповідно до ст. 9 КпШС України на вимоги, що випливають із шлюбних та сімейних відносин, позовна давність не поширюється, за винятком випадків, коли строк для захисту порушеного права встановлено законодавством України.

[Ст. 10 КпШС України](#) визначено, що у випадках, передбачених [ст.9 цього Кодексу](#), позовна давність застосовується судом відповідно до цивільного законодавства, якщо інше не встановлено законом.

Відповідно до п. 6 [перехідних положень ЦК України](#) правила [Цивільного кодексу України](#) про позовну давність застосовуються до позовів, строк пред'явлення яких, встановлений законодавством, що діяло раніше, не сплив до набрання чинності цим Кодексом.

Оскільки спірний актовий запис, згідно якого батьком дитини записано позивача, здійснено 09.12.2003, а річний строк, встановлений [ст. 56 КпШС України](#) закінчується 09.12.2004, тому до спірних правовідносин підлягають застосуванню положення [ЦК України](#) в редакції від 01.01.2004.

Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові. Якщо суд визнає поважними причини пропущення позовної давності, порушене право підлягає захисту (ч. 4, 5 [ст. 267 ЦК України](#)).

Для правильного застосування ч. 1 [ст. 56 КпШС України](#) при визначенні початку перебігу позовної давності має значення не тільки безпосередня обізнаність особи про своє батьківство, а й об'єктивна можливість цієї особи знати про своє батьківство.

На сьогодні ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини; його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства, що також узгоджується з практикою ЄСПЛ (справа «Калачова проти Російської Федерації», № 3451/05, § 34, від 07.05.2009).

Судами встановлено, що за результатом аналізу ДНК, можливість біологічного батьківства позивача по відношенню до дитини повністю виключена, що свідчить про об'єктивну обізнаність позивача про відсутність свого батьківства.

Враховуючи вищеведене, Верховний Суд постановив касаційну скаргу представника позивача задовольнити частково. Постанову апеляційного суду від 17.02.2021 скасувати, а справу передати на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням:

<https://revestr.court.gov.ua/Review/99123449>

Постанова Верховного Суду від 30.09.2021 у справі №715/2537/19

Предметом доказування у справах про визнання батьківства або про встановлення факту батьківства є встановлення походження дитини від певної особи.

Аналіз норми [статті 130 СК України](#) свідчить, що законом не встановлено переліку доказів для встановлення факту батьківства. Підставою для встановлення факту батьківства можуть бути будь-які відомості, що свідчать про походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до вимог [ЦПК України](#) ([стаття 128 СК України](#)).

Обставини справи

У листопаді 2019 року позивач звернулася до суду до відповідача з позовом, в якому просила встановити факт, що ОСОБА_3, який помер, є рідним батьком малолітньої дитини.

Позов мотивовано тим, що 01.08.2009 між позивачем та ОСОБА_3 зареєстровано шлюб, який Вказаний шлюб на підставі рішення суду від 27.12.2010 розірвано.

Після розірвання шлюбу вони примирилися із чоловіком та почали проживати однією сім'єю як чоловік і жінка без реєстрації шлюбу до дня його смерті. Під час спільного проживання без реєстрації шлюбу з ОСОБА_3 у них народилася донька, батьком якої вказаний - ОСОБА_6. Запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до ч. 1 [ст. 135 СК України](#). За життя ОСОБА_3 визнавав себе батьком дитини, піклувався про неї та в майбутньому мав намір встановити батьківство, однак, не встиг, так як трагічно загинув.

Встановлення факту батьківства позивачу потрібне для захисту прав та інтересів дитини, оформлення пенсії по втраті годувальника, для отримання дитиною спадщини після смерті батька, тощо.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову відмовлено. Рішення суду мотивовано тим, що звертаючись до суду із позовом про встановлення факту батьківства позивач будь-яких позовних вимог, окрім встановлення батьківства, не заявляла. Між сторонами у справі не виникло цивільно-правового спору, який би підлягав вирішенню у порядку позовного провадження. Крім того, суд вважав, що встановлення факту батьківства померлого ОСОБА_3 відносно дитини без проведення відповідної судової молекулярно-генетичної експертизи лише на підставі показань свідків, фотокарток з особистого архіву позивача неможливе, оскільки, зазначене суперечить ч. 2 [ст. 128 СК України](#).

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу позивача задоволено. Рішення суду першої інстанції скасовано з ухваленням нового рішення про задоволення позову.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування

Відповідно до ч.1 [ст.130 СК України](#) у разі смерті чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, факт його батьківства може бути встановлений за рішенням суду. Заява про встановлення факту батьківства приймається судом, якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до ч. 1 [ст.135 цього Кодексу](#).

Предметом доказування у справах про визнання батьківства або про встановлення факту батьківства є встановлення походження дитини від певної особи. Аналіз норми [ст. 130 СК України](#) свідчить, що законом не встановлено переліку доказів для встановлення факту батьківства. Підставою для встановлення факту батьківства можуть бути будь-які відомості, що свідчать про походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до вимог [ЦПК України](#) ([ст. 128 СК України](#)).

Питання щодо походження дитини суд вирішує на підставі сукупності доказів. Висновки експертизи, у тому числі судово-генетичної, необхідно оцінювати з урахуванням положень [ЦПК України](#), згідно з якими жоден доказ не має для суду наперед установленого значення, він оцінює докази в їх сукупності, а результати оцінки відображає в рішенні з наведенням мотивів їх прийняття чи відхилення. Доказами у зазначеній категорії справ можуть бути будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, показань свідків, письмових або речових доказів, висновків експертів.

Обґрунтовуючи своє рішення Верховний Суд звернув увагу на правові висновки, висловлені в постановках Верховного Суду від 16.05.2018 у справі № 760/3977/15 (провадження № 61-2081зпв18), від 17.02.2021 у справі № 373/2257/18 (провадження № 61-15136св20), від 21.03.2018 у справі № 543/738/16-ц (провадження № 61-4163св18), від 29.08.2018 у справі № 641/9147/15 (провадження № 61-26210св18), від 21.11.2018 у справі № 225/6301/15-ц (провадження № 61-30047св18), від 12.12.2019 у справі № 562/1155/18 (провадження № 61-11709св19).

У справі, яка переглядається, суд апеляційної інстанції на підставі належної оцінки сукупності зібраних у справі доказів, зокрема показів свідків, письмових доказів, копій фотознімків, установив, що позивачем надано достатню кількість доказів, які свідчать про визнання ОСОБА_3 за життя батьківства щодо їх спільної доньки. ОСОБА_3 брав активну участь у її житті і вихованні, проводив разом відпочинок, піклувався про дитину, спільно проживав з її матір'ю та дітьми, з позивачем вів спільне господарство, що не спростовано під час розгляду справи.

Суд не прийняв до уваги посилення відповідача у касаційній скарзі на неналежний спосіб захисту прав, обраний позивачем, відсутність постанови нотаріуса про вчинення нотаріальної дії щодо оформлення спадщини та відсутність спору про право, оскільки встановлення факту батьківства ОСОБА_3 зачіпає інтереси його спадкоємців, зокрема його матері (відповідача), яка заперечує батьківство сина щодо дитини позивача, а отже справа правильно розглянута судами в порядку позовного провадження.

Враховуючи наведене, Верховний Суд постановив касаційну скаргу відповідача залишити без задоволення, а постанову апеляційного суду залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/100068073>

Постанова Верховного Суду від 14.07.2021 у справі № 755/14930/19

Небажання дитини спілкуватися з одним із батьків, що призводить до зменшення чи повного припинення їх побачень, саме по собі не свідчить про ухилення матері (батьком) від виконання батьківських обов'язків, так як ці обставини зумовлені не її (його) волею.

Батьківські права засновані на спорідненості батьків з дитиною, тому виникнення між дитиною і матір'ю конфлікту чи погіршення їх особистих стосунків, що може мати тимчасовий характер, не є підставою для позбавлення цих прав.

Обставини справи

У вересні 2019 року позивач звернувся з позовом до відповідача про позбавлення батьківських прав.

Свої вимоги позивач обґрунтовував тим, що з червня 2002 року перебував з відповідачем у шлюбі, в якому народився син ОСОБА_9 та дочка ОСОБА_8. Зазначав, що егоїстичний спосіб життя відповідача та нехтування нею інтересів сім'ї призвели до розірвання шлюбу. Після чергової сварки у травні 2018 року син та дочка залишились проживати з ним, проте у подальшому відповідач шляхом психологічного тиску примусила дочку залишити звичне місце проживання. На час подання позову дочка проживає з матір'ю, а син - з ним.

На думку позивача, відповідач втратила будь-які материнські почуття до сина, припинила цікавитися його життям, опікуватись ним. Одним із проявів негативного відношення відповідача до сина є відмова у наданні йому дозволу на виїзд за кордон для участі у спортивних змаганнях.

Посилався також на те, що син проживає з ним та перебуває на його повному утриманні. Відповідач не цікавиться сином, не бере участі у його вихованні, уникає будь-якого контакту з ним, що свідчить про самоусунення від виконання батьківських обов'язків.

Рішення судів першої та апеляційної інстанції

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено. Позбавлено відповідача батьківських прав відносно сина.

Задовольняючи позов у справі, що розглядається, та позбавляючи матір батьківських прав відносно сина, суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, виходив з того, що мати з дитиною не спілкується, його вихованням і розвитком не займається, що свідчить про ухилення від виконання батьківських обов'язків.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування

Висновки судів першої і апеляційної інстанцій є наслідком застосування норм матеріального права без урахування висновків, викладених у постанові Верховного Суду від 24.04.2019 у справі № 331/5427/17 та у постанові Верховного Суду від 30.05.2018 у справі № 553/2563/15-ц.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України мати може бути позбавлена судом батьківських прав, якщо вона ухиляється від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини.

Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, а тому питання про його застосування слід вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей. Цей захід впливу є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини (ст. 166 СК України), тому він підлягає застосуванню лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини в діях батьків.

Європейський суд з прав людини у рішенні у справі «Хант проти України» вказав, що питання позбавлення батьківських прав мають ґрунтуватись на оцінці особистості відповідача та його поведінці. Факт оскарження відповідачем рішення суду першої інстанції про позбавлення батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини.

Небажання дитини спілкуватися з одним із батьків, що призводить до зменшення чи повного припинення їх побачень, саме по собі не свідчить про ухилення матері (батьком) від виконання батьківських обов'язків, так як ці обставини зумовлені не її (його) волею.

Батьківські права засновані на спорідненості батьків з дитиною, тому виникнення між дитиною і матір'ю конфлікту чи погіршення їх особистих стосунків, що може мати тимчасовий характер, не є підставою для позбавлення цих прав.

Суди встановили, що ОСОБА_9 тривалий час проживає з батьком, спілкуватися з матір'ю категорично не бажає.

Під час розгляду справи відповідач заперечувала проти позбавлення її батьківських прав відносно сина і наголошувала на тому, що намагається відновити спілкування з сином.

Ухвалюючи рішення про позбавлення відповідача батьківських прав, суди попередніх інстанцій зазначене залишити поза увагою та не враховували, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом і допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо. Крім того, та обставина, що на час розгляду справи матеріальним забезпеченням сина, його вихованням і розвитком займається батько, не є безумовним свідченням небажання матері дитини приймати участі у його утриманні і вихованні, тобто не є свідомим, умисним нехтуванням матір'ю батьківськими обов'язками.

З урахуванням зазначеного ухвалені судами попередніх інстанцій судові рішення не можуть вважатися законними та обґрунтованими і підлягають скасуванню.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/98971376>

Постанова Верховного Суду від 21.07.2021 року у справі № 202/7712/18

Не підтримання відповідачем стосунків з дитиною протягом тривалого часу, незацікавленість її життям, самоусунення ним від виконання своїх батьківських обов'язків, відсутність доказів того, що відповідачу перешкоджали у спілкуванні з дитиною може бути підставою для застосування до нього крайнього заходу впливу у вигляді позбавлення батьківських прав.

Обставини справи

У грудні 2018 року позивач звернулася з позовом до батьків дитини (ОСОБА_2, ОСОБА_3) про позбавлення батьківських прав.

Позов обґрунтований тим, що з 2009 року відповідачі перебували у фактичних шлюбних відносинах без реєстрації шлюбу. У них народилася дочка. ОСОБА_2 та ОСОБА_3 самоусунулись від виконання батьківських обов'язків, вихованням дитини не займаються, не беруть участі у її житті, не піклуються про неї, ведуть аморальний спосіб життя та не бажають в подальшому його змінювати.

На час звернення до суду з позовом мати дитини дала згоду на проживання дочки разом із позивачем. Починаючи з жовтня 2018 року дитина фактично мешкає у неї та перебуває на повному її утриманні.

Рішення судів першої та апеляційної інстанції

Суд першої інстанції позов задовольнив частково. Позбавив батьківських прав ОСОБА_2 відносно малолітньої дочки. Присудив стягувати щомісячно з ОСОБА_2 на користь позивача аліменти на утримання малолітньої дитини. В частині позбавлення батьківських прав ОСОБА_3 відносно малолітньої дитини відмовив.

Задовольняючи частково позов, місцевий суд врахував характер ОСОБА_2, який, з огляду на надані до матеріалів позовної заяви документи та показання свідків, свідчить про відсутність підстав для попередження відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини і покладення на органи опіки та піклування контролю за виконанням батьківських обов'язків, а також те, що відповідач мала можливість та час для виправлення свого ставлення до виховання дитини, однак таких заходів не вжила, що підтверджує її неспроможність забезпечити необхідні умови для повноцінного розвитку дитини.

Відмовляючи у задоволенні позову в частині позбавлення батьківських прав ОСОБА_3 відносно малолітньої дитини, суд першої інстанції виходив з того, що ОСОБА_3, на відміну від ОСОБА_2, не втратив інтерес до дитини, намагався зустрітися із нею. Однак через наявність неприязних стосунків із позивачем, відповідач не міг спілкуватися з дочкою. Також місцевий суд зазначив про те, що дійсно відповідач ОСОБА_3 приділяє мало уваги дочці, її розвитку, не спілкується з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення, не виявляє інтересу до її внутрішнього світу, у зв'язку з чим вважав за необхідне попередити його про необхідність змінити ставлення до виховання дочки, а на орган опіки та покласти контроль за виконанням відповідачем батьківських обов'язків по відношенню до дитини.

Апеляційний суд апеляційну скаргу позивача задовольнив. Рішення суду першої інстанції в частині відмови у позбавленні батьківських прав ОСОБА_3 відносно малолітньої дитини, скасував та прийняв в цій частині нову постанову про його задоволення. Присудив стягувати щомісячно з ОСОБА_3 на користь позивача аліменти на утримання малолітньої дитини дочки.

Приймаючи постанову апеляційний суд виходив з того, що судом на перше місце ставляться «якнайкращі інтереси дитини», оцінка яких включає в себе знаходження балансу між усіма елементами, необхідними для прийняття рішення. Врахувавши поведінку ОСОБА_3 апеляційний суд дійшов висновку про наявність підстав для застосування до відповідача крайнього заходу впливу у вигляді позбавлення його батьківських прав, оскільки маючи юридичну і фактичну можливість до вчинення дій, які становлять зміст батьківського обов'язку, свідомо ухиляється від їх виконання.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 155 СК України здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини.

Окрім прав батьків щодо дітей, діти теж мають рівні права та обов'язки щодо батьків (стаття 142 СК України), в тому числі, й на рівне виховання батьками.

Підстави позбавлення батьківських прав визначені ч. 1 ст. 164 СК України

Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України)

ЄСПЛ у справі «Хант проти України» від 07.12.2006 (заява №31111/04) наголошував на тому, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини (параграф 57, 58).

У рішенні ЄСПЛ від 11.07.2017 у справі «М. С. проти України», заява № 2091/13, суд зауважив, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним (параграф 76).

У рішенні від 30.06.2020 у справі «Ілля Ляпін проти Росії» (заява № 70879/11) ЄСПЛ зауважив про те, що в інтересах дитини також забезпечити її розвиток у здоровому навколишньому середовищі, і батько не може мати права відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вживати таких заходів, які б могли завдати шкоди здоров'ю та розвитку дитини. Найкращі інтереси дитини можуть, в залежності від їх характеру і серйозності, переважувати над інтересами батьків. Якщо батько не підтримує стосунків з дитиною, його можна позбавити батьківських прав. І в цьому немає порушення права на сімейне життя, гарантоване Конвенцією.

Враховувавши конкретні обставини справи, «якнайкращі інтереси дитини», а також те, що відповідач не підтримував стосунків з дочкою протягом тривалого часу, не цікавився її життям, самоусунувся від виконання своїх батьківських обов'язків, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про застосування до відповідача крайнього заходу впливу у вигляді позбавлення його батьківських прав, оскільки ОСОБА_3 свідомо ухиляється від виконання батьківських обов'язків.

Крім того, матеріали справи не містять доказів того, що ОСОБА_3 перешкоджали у спілкуванні з дитиною.

Враховуючи вищевикладене, Верховний Суд вирішив постанову апеляційного суду в частині вирішення позовних вимог про позбавлення ОСОБА_3 батьківських прав відносно малолітньої дитини залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/98705100>

3.1.6. Справи щодо видачі обмежувальних приписів

Постанова ВС від 14.07.2021 року у справі №646/3036/20

Правовий висновок Верховного Суду в даній справі зводиться до наступного: механізми захисту прав особи потерпілої від домашнього насильства передбачені цивільним та кримінальним законодавством на національному рівні. Факти порушення кримінальних проваджень у зв'язку із вчиненням домашнього насильства відносно заявниці дають їй право скористатися механізмом захисту її прав, що передбачений ч.6 ст.194 КПК України та/або ст.91-1 КК України. За умов подання особою доказів відкриття кримінальних проваджень за її заявою без надання інших доказів, у суду відсутні правові підстави задоволення заяви про видачу обмежувального припису. Фактично, в даній справі Заявниці обрала неправильний спосіб захисту своїх прав.

Обставини справи

У травні 2020 року заявниця звернулась до суду із заявою про видачу обмежувального припису, обґрунтовуючи її тим, що з 02.07.2010 року перебувала у зареєстрованому шлюбі із заінтересованою особою із яким мають двох дітей: дочку 2011 року народження та сина 2008 року народження. Стверджувала, що під час спільного проживання чоловік систематично у стані алкогольного сп'яніння вчиняв психологічне та фізичне насильство над нею, висловлювався нецензурною лайкою, погрожував, завдавав тілесних ушкоджень, що відбувалося на очах у дітей. За рішенням суду шлюб між сторонами по справі розірвано, однак колишнє подружжя разом з дітьми продовжує проживати в одній квартирі. За останній рік заявниця неодноразово зверталася до правоохоронних органів з заявами про вчинення колишнім чоловіком домашнього насильства.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні заяви відмовлено. Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив з відсутності належних та достатніх доказів вчинення заінтересованою особою щодо заявниці або їх малолітніх дітей домашнього насильства та наявності ризиків настання такого насильства у майбутньому.

У березні 2021 року заявниця подала касаційну скаргу на рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду, в якій, посилаючись на неправильне застосування судами попередніх інстанцій норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить оскаржені судові рішення скасувати, а справу передати на новий розгляд до суду першої інстанції.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Приймаючи постанову про залишення касаційної скарги без задоволення ВС врахував встановлений ЦПК України обов'язок сторони по справі довести обставини, які мають значення для справи (ст.81) і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень та вимоги щодо належності (ст.77) та достовірності (ст.79) доказів.

ВС зазначив, що судами попередніх інстанцій правильно враховано, що конфлікти між колишнім подружжям виникли із 2019 року на ґрунті невирішеного житлового питання. І суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, дійшов обґрунтованого висновку про відсутність підстав для задоволення заяви про видачу обмежувального припису.

Колегія суддів звернула увагу, що відповідно до ч.10 ст.26 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у разі порушення кримінального провадження у зв'язку із вчиненням домашнього насильства перелік, а також порядок застосування заходів, спрямованих на захист потерпілої особи, визначаються КК України (ст.91-1) та КПК України (ч.6 ст.194).

У разі, якщо за заявами заявниці порушені кримінальні провадження у зв'язку із вчиненням домашнього насильства, то передбачені ч.6 ст.194 КПК України та/або ст.91-1 КК України заходи тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні такого кримінального правопорушення або визнана винною у його вчиненні, у разі встановлення підстав для їх застосування, можуть бути застосовані судом або слідчим суддею в межах відповідних кримінальних проваджень.

Тлумачення поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» надав Верховний Суд у складі Об'єднаної палати ККС у постанові від 12.02.2020 року в справі №453/225/19.

Доводи касаційної скарги переважно зводяться до необхідності переоцінки доказів, що у силу вимог ст.400 ЦПК України не належить до компетенції суду касаційної інстанції.

Доводи касаційної скарги щодо порушення судами норм процесуального права на правильність висновків судів не впливають та спростовуються матеріалами справи, з яких вбачається, що заявниця у повній мірі скористалася наданими їй процесуальними правами, в тому числі щодо доведення обставин, на які вона посилалася, як на підставу своїх вимог.

За змістом п.3 ч.1 ст.350-4 ЦПК України у заяві про видачу обмежувального припису повинно бути зазначено у тому числі обставини, що свідчать про необхідність видачі судом обмежувального припису, та докази, що їх підтверджують (за наявності). У разі неможливості надати докази, визначені п.3 ч.1 ст.350-4 ЦПК України, до заяви може бути додано клопотання про їх витребування (ч.2 ст.350-4 ЦПК України). Однак посилаючись на не витребування судом копій матеріалів справи №646/7454/19 про адміністративне правопорушення, заявниця не зазначила, які обставини перешкоджають їй самостійно, відповідно до положень ст.269 КУпАП, ознайомитись з матеріалами цієї справи та зробити відповідні її копії. Відповідно до вимог ч.3 ст. 367 ЦПК України апеляційний суд обґрунтовано відмовив в задоволенні аналогічного клопотання, поданого в ході апеляційного перегляду справи.

Аналізуючи питання обсягу дослідження доводів Заявниці та їх відображення у судових рішеннях, питання вичерпності висновків судів попередніх інстанцій, Верховний Суд виходив з того, що у розглянутій справі, було надано відповідь на істотні питання, що виникають при кваліфікації спірних відносин, а доводи, викладені у касаційній скарзі, не спростовують обґрунтованих та правильних по суті висновків судів.

За результатами розгляду касаційної скарги Верховний Суд вирішив скаргу залишити без задоволення, а оскаржені рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://revestr.court.gov.ua/Review/98391569>

Постанова ВС від 03.08.2021 року у справі №761/27704/20

Правовий висновок ВС: 1) звернення до різних органів державної влади, зокрема правоохоронних, свідчить про наявність конфлікту між сторонами, і самі по собі не підтверджують факт вчинення домашнього насильства, що є необхідною умовою для застосування судом до нього спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені спеціальним законом; 2) звернення заявниці до органів поліції та внесення відомостей про кримінальні провадження до ЄРДР не підтверджують факт вчинення домашнього насильства, не є доказом вини у вчиненні кримінального правопорушення, враховуючи, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (стаття 62 Конституції України); 3) суд не може вживати заходів для захисту прав особи, яка хоч і є матір'ю заявниці, проте не є учасником даної справи і вимог про захист своїх прав не заявляла.

Дитина є найбільш вразливою стороною в ході будь-яких сімейних конфліктів, оскільки на її долю випадає найбільше страждань та втрат. Судовий розгляд сімейних спорів, у яких зачіпаються інтереси дитини, є особливо складним, оскільки в його процесі вирішуються не просто спірні питання між батьками та іншими особами, а визначається доля дитини, а тому результат судового розгляду повинен бути спрямований на захист найкращих інтересів дитини.

Ненадання позивачем належних та допустимих доказів на підтвердження умисного ухилення відповідачем від виконання його батьківських обов'язків щодо дитини є підставою для відмови в задоволенні позовних вимог про позбавлення його батьківських прав.

Обставини справи

У жовтні 2019 року позивач звернувся до суду з позовом про відібрання малолітньої дитини (ОСОБА_3) у відповідача (бабуся ОСОБА_3) та передання батькові.

Позовна заява мотивована тим, що з 2008 року позивач перебував у зареєстрованому шлюбі з ОСОБА_4, під час перебування у якому в них народився син. Після розірвання шлюбу з ОСОБА_4 у 2015 році син залишився проживати з матір'ю. В жовтні 2019 року мати дитини загинула. Після її смерті відповідач, яка є бабусею ОСОБА_3, утримує хлопчика у себе без будь-яких законних підстав та відмовляється його віддати позивачу. З цього приводу він звертався до поліції та до відділу у справах дітей виконкому Шевченківської районної у м. Полтаві ради. Проте, незважаючи на вжиті заходи, повернути дитину відповідач відмовляється.

Позивач зазначав, що між ним та сином існують усталені теплі родинні стосунки. Після розірвання шлюбу з матір'ю дитини позивач намагався брати участь у вихованні сина, проводити з сином якнайбільше часу, незважаючи на всі перешкоди з боку матері. Позивач постійно відвідував навчальний заклад, в якому навчається син, спілкувався з вчителями, надавав школі необхідну допомогу. Позивач проживає у квартирі, яка належить на праві приватної власності його матері. Для дитини є всі умови для комфортного проживання.

У січні 2020 року відповідач подала до суду зустрічний позов до батька дитини про позбавлення батьківських прав щодо малолітнього сина ОСОБА_3.

Зустрічна позовна заява мотивована тим, що після народження дитини батько дитини фактично не брав ніякої участі у вихованні та піклуванні за сином. Коли загинула її дочка онук фактично залишився один, а тому бабуся стала ним опікуватись, взяла його на своє утримання і виховання. Спілкуватися з батьком дитина не бажає, оскільки фактично це для нього чужа та незнайома людина.

Посилалась також на те, що внаслідок трагічної загибелі матері у дитини стався психологічний стрес, а тому позивач за зустрічним позовом змушена була звертатися до спеціалістів центру реабілітації дітей при ураженні нервової системи. За життя мати дитини матеріально утримувала та належним чином піклувалася про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток. На день подання позову бабуся разом з дідом утримують онука. Батько ухиляється від сплати аліментів.

Відповідач за зустрічним позовом жодним чином не піклується про сина, що негативно впливає на загальний розвиток дитини як складову частину виховання, а тому відповідно до ст. 164 Сімейного кодексу України це є підставою для позбавлення його батьківських прав щодо його сина.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні первісного позову відмовлено повністю. Зустрічний позов про позбавлення батьківських прав задоволено.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу батька дитини задоволено частково. Рішення суду першої інстанції в частині позбавлення батька батьківських прав відносно його малолітнього сина ОСОБА_3, та стягнення з відповідача на користь позивача судового збору, скасовано і ухвалено в цій частині нове рішення. Відмовлено у задоволенні зустрічного позову про позбавлення батьківських прав. В іншій частині рішення залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування

Дитина є найбільш вразливою стороною в ході будь-яких сімейних конфліктів, оскільки на її долю випадає найбільше страждань та втрат. Судовий розгляд сімейних спорів, у яких зачіпаються інтереси дитини, є особливо складним, оскільки в його процесі вирішуються не просто спірні питання між батьками та іншими особами, а визначається доля дитини, а тому результат судового розгляду повинен бути спрямований на захист найкращих інтересів дитини.

Відповідно до ст. 165 СК України право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

Підстави позбавлення батьківських прав передбачені ч. 1 ст. 164 СК України. Тлумачення п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України дозволяє зробити висновок, що ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Обґрунтовуючи своє рішення Верховний Суд звернув увагу на правові висновки, висловлені в постановках Верховного Суду від 30.05.2018 у справі № 553/2563/15-ц, від 23.01.2020 в справі № 755/3644/19, від 23.06.2021 в справі № 953/17837/19.

У постанові Верховного Суду від 17.06.2021 у справі № 643/7876/18 зазначено, що позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише за наявності вини у діях батьків.

ЄСПЛ у справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року (заява № 31111/04) наголошував на тому, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини.

Суд першої інстанції, вирішуючи позбавити відповідача батьківських прав по відношенню до малолітнього сина, не дав оцінки особистості відповідача за зустрічним позовом та його ставленню до дитини, не взяв до уваги тривалу та послідовну поведінку відповідача щодо захисту прав та інтересів дитини, його участі у вихованні сина, вжиття ним заходів здійснення своїх батьківських прав та обов'язків, що спростовує висновки місцевого суду про байдужість батька до дитини та ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини. Апеляційним судом обґрунтовано встановлено, що ще за життя матері дитини - батько протягом 2018-2019 років неодноразово звертався до органів опіки та піклування з метою захисту права на особисте спілкування з дитиною та усунення перешкод щодо його участі у вихованні дитини, що, зокрема, зазначено у висновку органу опіки та піклування про недоцільність позбавлення його батьківських прав відносно малолітнього сина, який безпідставно, не взято до уваги місцевим судом без належного обґрунтування мотивів такого рішення.

Позивачем за зустрічним позовом при розгляді справи у судах першої та апеляційної інстанцій не надано належних та допустимих доказів на підтвердження умисного ухилення відповідачем від виконання його батьківських обов'язків щодо його сина.

Враховуючи вищевикладене, Верховний Суд постановив касаційну скаргу позивача за зустрічним позовом залишити без задоволення, а постанову апеляційного суду в частині вирішення зустрічного позову про позбавлення батьківських прав залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98862232>

Обставини справи

У вересні 2020 року заявниця звернулась до суду із заявою про видачу обмежувального припису строком на шість місяців. Заява мотивована тим, що в період з січня 2019 року по січень 2020 року заявниця та заінтересована особа перебували у фактичних шлюбних відносинах, мають доньку. Шлюбні відносини сторін фактично припинились у січні 2020 року. Через неприязні стосунки, насильство та погрози, заявниця переїхала жити до матері. Щоразу при зустрічі з колишнім співмешканцем останній намагався відібрати доньку, вчиняв насильницькі дії щодо заявниці, пошкоджував майно, нецензурно висловлювався, спричиняючи фізичний біль та тілесні ушкодження. Неодноразово свідком вказаних подій була мати заявниці, яка, захищаючи доньку, також отримувала тілесні ушкодження. Пояснює, що з моменту фактичного припинення стосунків вона вимушена проживати окремо від батька їх дитини, однак все одно отримує від нього погрози завдання шкоди її життю та здоров'ю, її рідних та близьких. З приводу неодноразового застосування фізичного та психологічного насильства зі сторони колишнього співмешканця заявниця зверталась в органи поліції.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції заяву задоволено частково. Видано обмежувальний припис строком на шість місяців стосовно заінтересованої особи, шляхом: заборони йому, наблизитися на відстань 150 метрів до місця проживання заявниці, за адресою (вказано конкретну адресу) та до місця проживання матері заявниці, за адресою (вказано конкретну адресу). В решті вимог заяви відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що заявницею доведено наявність конфліктної ситуації між сторонами, що полягає у фізичному та психологічному насильстві з боку заінтересованої особи.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано в частині задоволення вимог заборони заінтересованій особі наблизитися на відстань 150 метрів до місця проживання заявниці та її матері, та постановлено в цій частині нове рішення, яким відмовлено в задоволенні заяви.

Заявниця звернулась до КЦС у складі ВС з касаційною скаргою на рішення та постанову. В скарзі просила суд скасувати рішення суду першої інстанції в частині відмови у задоволенні заяви, постанову суду апеляційної інстанції та ухвалити нове судове рішення у справі, яким задовольнити у повному обсязі заяву про видачу обмежувального припису.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

ВС прийшов до висновку, що суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про відсутність підстав для видачі обмежувального припису, оскільки заявницею не доведено вчинення заінтересованою особою домашнього насильства у розумінні ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Звернення до різних органів державної влади, зокрема правоохоронних, свідчить про наявність конфлікту між сторонами, і самі по собі не підтверджують факт вчинення домашнього насильства, що є необхідною умовою для застосування судом до особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені спеціальним законом. Верховний Суд також зазначив, що звернення заявниці до органів поліції та внесення відомостей про кримінальні провадження до ЄРДР не підтверджують факт вчинення домашнього насильства, не є доказом вини у вчиненні кримінального правопорушення, враховуючи, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вини не буде доведено у законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ст. 62 Конституції України).

Крім того, відмовляючи в задоволенні заяви в частині заборони колишньому співмешканцю наблизитися на відстань 150 метрів до місця проживання матері заявниці, апеляційний суд обґрунтовано виходив з того, що безпосередньо мати заявниці не зверталася до суду з даною вимогою та не була учасником справи під час її розгляду.

Верховний Суд встановив, що оскаржувані рішення місцевого суду (у нескасованій частині) та постанови суду апеляційної інстанції ухвалені з додержанням норм матеріального права та процесуального права, а доводи касаційної скарги її висновків не спростовують, на законність ухвалених судових рішень не впливають. Тому ВС залишив без задоволення касаційну скаргу, а оскаржувані рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням

<https://revestr.court.gov.ua/Review/98789126>

Постанова ВС від 01.09.2021 року у справі №524/992/20

У даній постанові ВС наголосив, що протидія насильству у сім'ї є одним із важливих напрямів суспільного розвитку. Вона розглядається не лише як соціальна проблема, а, насамперед, як проблема захисту прав людини. При здійсненні насильства у сім'ї відбувається порушення прав і свобод конкретної людини, що вимагає втручання з боку держави і суспільства. Невжиття своєчасних обмежувальних заходів стосовно кривдника може призвести в подальшому до завдання шкоди здоров'ю потерпілої від насильства у сім'ї.

ВС погодився з висновками апеляційного суду про існування підстав для видачі обмежувального припису, адже на основі досліджених окремо та в сукупності доказів (покази свідка, висновок судово-медичного експерта, інформація про внесення відомостей до ЄРДР та терміновий заборонний припис, який було видано відносно онука заявниці) підтверджено факти вчинення домашнього насильства.

У лютому 2020 року заявниця звернулась до суду із заявою про видачу обмежуваного припису відносно онука та його дружини, які разом з нею проживають. У заяві просила: заборонити онукові та його дружині заходити у приміщення кімнати, де вона проживає, а саме кімнати за адресою: (вказано конкретну адресу) та заборонити у будь-якій спосіб контактувати з нею. Оскільки останні три роки між ними відбуваються конфлікти і заявниці було завдано тілесних ушкоджень. Згідно з витягу з ЄРДР 13.11.2017 року відкрито кримінальне провадження за фактом вчинення кримінального правопорушення за ч.1 ст.122 КК України, заявниці були спричинені тілесні ушкодження за адресою: (вказано конкретну адресу). Згідно копії висновку експерта №977 на підставі постанови слідчого заявниці проведено судово-медичну експертизу. На момент проведення експертизи та з урахуванням даних представленої медичної документації у заявниці виявлено тілесні ушкодження, що відносяться до тілесних ушкоджень середнього ступеню тяжкості за ознакою довготривалого розладу здоров'я та легкі тілесних ушкодження.

Відповідно до копії пояснень відраних поліцейськими ... 07.12.2019 року, 09.01.2020 року, 23.02.2020 року у дочки заявниці, яка проживає разом з нею та заінтересованими особами у зазначеній вище квартирі, останні вчиняють моральний тиск на заявницю, обзивають її нецензурною лайкою, неодноразово спричиняли їй тілесні ушкодження, б'ють по спині, голові та іншим частинам тіла, не дають користуватися їй водою та пересуватися по квартирі, користуватися кухнею.

20.01.2020 року інспектором поліції було видано терміновий заборонний припис стосовно кривдника онука заявниці у зв'язку із скоєнням ним домашнього насильства 09.01.2020 року відносно заявниці. Заборонено у будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою строком на 5 дів.

Також при розгляді справи судом першої інстанції було допитано доньку заявниці, яка підтвердила інформацію надану в своїх поясненнях.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням районного суду у задоволенні заяви відмовлено. Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу заявниці задоволено частково. Рішення районного суду в частині відмови у задоволенні заяви про заборону заінтересованим особам особисто контактувати із заявницею скасовано. Заяву про видачу обмежувального припису задоволено частково. Видано обмежувальний припис у вигляді заходів тимчасового обмеження прав онука заявниці та його дружини, поклавши на них на строк шість місяців такі обов'язки: заборонено особисто контактувати із заявницею. В іншій частині рішення суду залишено без змін.

Онук заявниці подав до ВС касаційну скаргу, у якій просив скасувати постанову апеляційного суду та залишити в силі рішення районного суду.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Також ВС посилався на завдання цивільного судочинства та принципи його здійснення.

Протидія насильству у сім'ї є одним із важливих напрямів суспільного розвитку. Вона розглядається не лише як соціальна проблема, а, насамперед, як проблема захисту прав людини. При здійсненні насильства у сім'ї відбувається порушення прав і свобод конкретної людини, що вимагає втручання з боку держави і суспільства. Невжиття своєчасних обмежувальних заходів стосовно кривдника може призвести в подальшому до завдання шкоди здоров'ю потерпілої від насильства у сім'ї.

ВС встановив, що докази, надані на обґрунтування заявлених вимог, вказують безумовно на вчинення заінтересованими особами фізичного насильства стосовно Заявниці у розумінні норм ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», визначають ризики продовження чи повторного вчинення фізичного насильства, що є необхідною умовою для застосування судом спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству. Тому апеляційний суд, дійшов обґрунтованого висновку про задоволення зави про видачу обмежувального припису.

Враховуючи наведене, колегія суддів вважала за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а постанову апеляційного суду без змін, оскільки підстави для скасування судового рішення відсутні.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99459344>

Постанова ВС від 16.09.2021 року у справі №740/2628/21

Виходячи з аналізу зазначених норм закону, враховуючи те, що з моменту видачі попереднього обмежувального припису прав заінтересованої особи останній продовжує вчиняти щодо своєї колишньої дружини домашнє насильство у розумінні норм Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», встановивши, що надані заявницею докази на обґрунтування заявлених вимог безумовно вказують на вчинення навмисного домашнього насильства, визначають ризики продовження чи повторного його вчинення, свідчать про тривалість та системність протиправної поведінки та про загрозу здоров'ю заявниці, яка перебуває у стані вагітності і їй протипоказані психоемоційні навантаження, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про задоволення зави про видачу обмежувального припису відносно заінтересованої особи. Також ВС погодився з висновками про продовження обмежувального припису щодо дитини діючи в найкращих її інтересах. Адже за фактом завдання батьком малолітньому синові тілесних ушкоджень ще здійснюється досудове розслідування.

Обставини справи

У травні 2021 року заявниця, яка діє в своїх інтересах та в інтересах малолітнього сина, звернулася до суду з заявою, в якій просила продовжити обмежувальний припис. Заяву мотивувала тим, що з 06.03.2015 року перебувала у зареєстрованому шлюбі із заінтересованою особою, який розірваний на підставі судового рішення. Від шлюбу вони мають сина. Вказувала, що на даний час разом зі своїм сином та цивільним чоловіком проживає у будинку останнього за адресою (вказано конкретну адресу). Колишній чоловік проживає в будинку своїх батьків, веде аморальний спосіб життя (не працює, зловживає спиртним, байдуже ставиться до сімейних цінностей, обов'язків, ігнорує принципи сумління, честі, справедливості, виправдовує жорстокість, підступність, обман і сам постійно вдається до брехні, зворочливості).

Зазначала, що тривалий час вона потерпає від психічного насилля та рукоприкладства колишнього чоловіка, який в стані алкогольного сп'яніння намагається зустрітися з їх сином за місцем її проживання та вчиняє насилля щодо неї, а останнім часом - щодо малолітнього сина. Зокрема, 29.02.2021 року та 15.03.2021 року він повернув їй дитину з тілесними ушкодженнями - синцем під оком та садном на голові.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції заяву задоволено частково. Видано обмежувальний припис відносно колишнього чоловіка, якому визначено наступні заходи тимчасового обмеження його прав: 1) заборонено перебувати в місці проживання (перебування) з постраждалою особою заявницею у будинку (вказано конкретну адресу) на строк 1 місяць; 3) заборонено наближатися на відстань менше 300 м до місця проживання (перебування) постраждалої особи у вказаному будинку на строк 1 місяць. В задоволенні інших вимог заяви відмовлено.

Суд першої інстанції дійшов висновку про наявність підстав для часткового задоволення заяви в частині видання обмежувального припису відносно колишнього чоловіка заявниці із визначенням заходів тимчасового обмеження його прав відносно заявниці та необхідності відмови у задоволенні решти вимог заяви щодо продовження обмежувального припису відносно дитини з визначенням заходів тимчасового обмеження його прав з причин неповноти доказів.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу заявниці задоволено. Рішення суду першої інстанції скасовано в частині відмови у задоволенні вимог заяви заявниці про видачу обмежувального припису відносно неї і задоволено заяву у вказаній частині. Видано обмежувальний припис відносно заінтересованої особи, якому визначено наступні заходи тимчасового обмеження його прав відносно заявниці: 1) заборонено перебувати в місці проживання (перебування) з постраждалою особою у будинку за адресою: (вказано конкретну адресу) на строк 6 місяців; 2) заборонено наближатися на відстань менше 300 м до місця проживання (перебування) постраждалої особи у зазначеному будинку на строк 6 місяців.

Змінено рішення суду першої інстанції щодо видачі обмежувального припису відносно заінтересованої особи щодо сина та збільшено строк видачі обмежувального припису з одного місяця до шести місяців. В іншій частині рішення суду залишено без змін.

Встановивши факти сімейного насильства з боку кривдника по відношенню до заявниці та малолітньої дитини, з урахуванням того, що існує високий рівень вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення щодо постраждалих осіб та з огляду на те, що заявниця перебуває у стані вагітності і їй протипоказані психоемоційні навантаження, апеляційний суд дійшов висновку про застосування та видачі обмежувального припису також і відносно заявника, у зв'язку з чим скасував рішення місцевого суду в цій частині.

Апеляційний суд врахував, що на даний час відбувається досудове розслідування факту нанесення колишнім чоловіком заявниці тілесних ушкоджень малолітньому сину, з урахуванням обов'язку захисту прав дитини і забезпечення якнайкращих інтересів дитини, з метою убезпечити дитину від неправомірних дій щодо неї, суд апеляційної інстанції обґрунтовано змінив рішення суду першої інстанції в частині строку видачі обмежувального припису відносно заінтересованої особи щодо сина, збільшивши його з одного до шести місяців. В іншій частині апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

ВС зазначив, що виходячи з аналізу норм ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», враховуючи те, що з моменту видачі попереднього обмежувального припису прав колишній чоловік заявниці продовжує вчиняти щодо неї домашнє насильство, встановивши, що надані заявницею докази на обґрунтування заявлених вимог безумовно вказують на вчинення заінтересованою особою навмисного домашнього насильства, визначають ризики продовження чи повторного його вчинення, свідчать про тривалість та системність протиправної поведінки та про загрозу здоров'ю заявника, яка перебуває у стані вагітності і їй протипоказані психоемоційні навантаження, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про задоволення зави про видачу обмежувального припису відносно заінтересованої особи щодо заявниці.

Колегія суддів погодилася з висновками суду щодо доведеності підстав для застосування тимчасових обмежувальних заходів щодо кривдника, враховуючи наявність триваючого конфлікту між колишнім подружжям, доведення фактів вчинення психологічного та фізичного насильства в сім'ї, фіксації вчинення кривдником адміністративного правопорушення.

ВС також погодився із висновком апеляційного суду, який, врахувавши принцип пропорційності, відповідність вимог заявниці щодо застосування заходів тимчасового обмеження прав кривдника вважав за необхідне видати обмежувальний припис строком на 6 місяців.

Верховний Суд залишив без задоволення касаційну скаргу, а оскаржуване судове рішення - без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/99714104>

Постанова ВС від 29.09.2021 року у справі №334/4338/20

ВС зазначив у своїй постанові, що доводи заінтересованої особи про недоведеність вимог дружини з огляду на відсутність в матеріалах справи виroku суду чи вручення йому повідомлення про підозру не заслуговують на увагу, оскільки відсутність факту притягнення до відповідальності за вчинення домашнього насильства не може бути підставою для відмови у встановленні тимчасових обмежень за наявності інших об'єктивних обставин, якими підтверджуються доводи заявниці.

Обставини справи

У серпні 2020 року заявниця звернулася до суду з заявою про видачу обмежувального припису стосовно заінтересованої особи, у якому просила визначити тимчасові обмеження його прав стосовно неї, доньки 2017 року народження, та сина 2006 року народження, строком на 6 місяців. Свої вимоги обґрунтовувала тим, що з 29.01.2020 року перебуває в шлюбі із заінтересованою особою. Під час спільного проживання він постійно підіймав на неї руку, висловлювався нецензурною лайкою, завдавав їй тілесних ушкоджень, внаслідок чого вона неодноразово викликала поліцію, яка фіксувала вказані обставини. Постійне фізичне та психологічне насильство з боку чоловіка стали підставою розриву їх відносин.

02.07.2020 року заявниця звернулася до поліції з заявою, у якій повідомила, що її чоловік 29.06.2020 року, діючи умисно, ударом по голові, спричинив їй тілесні ушкодження. За її заявою внесено відомості до ЄРДР за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.125 КК України. Постановою слідчого призначено судову медичну експертизу.

У зв'язку із застосуванням до заявниці психологічного та фізичного насильства в присутності дітей, разом із сином вона звернулася за допомогою до психолога-психоаналітика. Згідно з висновком психолога-психоаналітика щодо психологічного стану заявниці, у неї виявлено симптоми ПТСР (постравматичний стресовий розлад), також спостерігається ПТСР із депресією та рекомендовано пройти реабілітацію щодо процесу фізичних, психологічних та соціальних ресурсів, а також пройти психотерапевтичні й психокорекційні форми роботи, і через 6 місяців повторно пройти психологічне обстеження.

Відповідно до висновку психолога-психоаналітика щодо психологічного стану сина сторін по справі, 2006 року народження, у ході проведеного дослідження психологом-психоаналітиком виявлено вплив психосоціальних факторів, ситуації домашнього насильства на негативний психоемоційний стан неповнолітнього.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, заяву задоволено. Видано обмежувальний припис стосовно її чоловіка на строк 6 місяців, яким визначено наступні тимчасові обмеження його прав стосовно дружини, з наступними заборонами: 1) заборонено перебувати в місці проживання за адресою: (вказано конкретну адресу) та перебування за адресою: (вказано конкретну адресу) дружини та дітей; 2) заборонено перебувати в місці перебування дружини (за місцем роботи) - трикотажна фабрика «Roksana», що знаходиться за адресою: (вказано конкретну адресу); 3) заборонено перебувати в місці перебування (спортивна секція) дітей, а саме в спортивному клубі «Тонус», що знаходиться за адресою: (вказано конкретну адресу); 4) заборонено перебувати в місці перебування дитини за місцем навчання в колегіумі «Елінт», що знаходиться за адресою: (вказано конкретну адресу); 5) заборонено перебувати в місці перебування дитини за місцем відвідування дитячого розвиваючого центру «Капітошка», що знаходиться за адресою: (вказано конкретну адресу); 6) заборонено перебувати в місці перебування дитини за місцем відвідування Центру навчання «Woodland», що знаходиться за адресою: (вказано конкретну адресу); 7) заборонено спілкуватися із дітьми; 8) заборонено наближатися на відстань ближче 100 метрів до місця проживання (перебування) та інших місць частого відвідування (перебування) дружини та дітей; 8) заборонено особисто розшукувати дружину, якщо вона за власним бажанням буде перебувати у місці, невідомому їйому, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею; 9) заборонено телефонувати дружині та синові, вести листування особисто і через третіх осіб.

Задовольняючи заяву, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив з того, що факт вчинення заінтересованою особою систематичного фізичного та психологічного насильства стосовно дружини доведений належними та допустимими доказами, зокрема її зверненням до правоохоронних органів, висновком психоаналітика та випискою з її медичної картки, у зв'язку з чим вважав, що вона, як жертва такого насильства, потребує захисту в порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

ВС дійшов висновку, що суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, установивши факт вчинення заінтересованою особою фізичного та психологічного насильства стосовно дружини та дітей, який ним не спростований, врахувавши характер вчинених заінтересованою особою дій, ризики їх продовження та нагальну необхідність захисту прав заявника від насильства, зробив обґрунтований висновок про необхідність видачі обмежувального припису стосовно нього.

Доводи заінтересованої особи про недоведеність вимог дружини з огляду на відсутність в матеріалах справи вироку суду чи вручення йому повідомлення про підозру не заслуговують на увагу, оскільки відсутність факту притягнення до відповідальності за вчинення домашнього насильства не може бути підставою для відмови у встановленні тимчасових обмежень за наявності інших об'єктивних обставин, якими підтверджуються доводи заявниці.

Враховуючи наведене, колегія суддів вирішила за необхідне касаційну скаргу Заінтересованої особи залишити без задоволення, а рішення судів першої та апеляційної інстанції – беззмін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <https://revestr.court.gov.ua/Review/100063135>

3.2. Практика Європейського суду з прав людини

A.M. AND OTHERS v. Russia² (№ 47220/19)

Обставини справи

Справа стосувалася рішення суду про позбавлення А. М. права на спілкування з дітьми, оскільки на час подій вона перебувала в процесі гендерної зміни. Заявниця є жінкою-трансгендером, яка пройшла медичний та юридичний трансгендерний перехід (від чоловіка до жінки). Вона була одружена і має двох дітей, які народилися до зміни нею статі. Після розірвання шлюбу мати дітей успішно порушила судове провадження, обмеживши батьківські права заявниці та позбавивши її будь-яких контактів з дітьми. Апеляційна та касаційна скарги заявниці були відхилені. Заявниця не могла отримати будь-яку інформацію про дітей та їхнє місцеперебування. Посилаючись на статтю 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) й статтю 14 Конвенції (заборона дискримінації), заявниця скаржилася, що обмеження її батьківських прав не було необхідним у демократичному суспільстві й було дискримінацією.

Оцінка Суду

Стаття 35 § 3 (а) Конвенції У випадках, які виникають унаслідок подібних суперечок між батьками, саме один з батьків, якому доручено піклуватися про дитину, має її захищати. За таких ситуацій статус біологічного батька / матері не може розглядатися як достатня підстава для подачі заяви від імені дитини. Тим самим, беручи до уваги свою усталену практику із цього питання та конкретні обставини цієї справи, Суд відхилив заяву, оскільки вона була подана заявницею від імені своїх дітей. Стаття 8 Конвенції Безперечним було те, що національні суди обмежили батьківські права заявниці та позбавили її контактів зі своїми дітьми через зміну статі, нібито негативний вплив від спілкування з нею й інформацію про те, що така зміна може вплинути на психологічне здоров'я та розвитку дітей. Хоча завдання Суду не полягає в заміщенні органів влади при розгляді цих питань, він повинен був переконатись, що національні суди, ухвалюючи свої рішення, провели глибоке вивчення всієї сімейної ситуації та цілого ряду інших важливих факторів і надали зважену й обґрунтовану оцінку відповідних інтересів кожної особи, постійно дбаючи про те, щоб визначити, яке рішення буде найкращим для дитини. У цій справі Суд установив, що це не було так і, відповідно, обмеження батьківських прав заявниці та її контактів з дітьми не було «необхідним у демократичному суспільстві». Дійшовши такого висновку, Суд врахував наведені нижче фактори. Національні суди надали значну вагу оцінкам психіатричної експертизи заявниці та її дітей і, беручи до уваги результати їх психологічного тестування, вік та відсутність психотерапевтичної практики з усунення негативних психологічних наслідків для дітей батьків-трансгендерів, дійшли висновку, що інформація про зміну заявницею статі могла мати негативний вплив на психологічне здоров'я дітей. Однак Суд висловив занепокоєння тим, що експерти дійшли свого несприятливого висновку після того, як прямо визнали відсутність достовірних наукових досліджень щодо трансгендерного батьківства.

У всіх експертних звітах також не було жодних вказівок на те, як інформація про зміну заявницею статі представляла ризик для психологічного здоров'я та розвитку її дітей, або будь-якої вказівки, як цей ризик можна було зменшити. Доступні міжнародні матеріали були однаковими в тому, що національні суди, ухвалюючи рішення про обмеження батьківських прав та контактів, повинні прагнути (1) залишати дітей разом з батьками та, у разі їх розлучення, регулярно підтримувати прямий контакт між ними, (2) першочергово враховувати найкращі інтереси дитини та (3) оцінювати всю ситуацію в сім'ї за допомогою пильної та індивідуальної перевірки. Заяви третіх сторін також підтримували ці принципи, зокрема, висвітлюючи необхідність уникати опори на негативне сприйняття та упередження щодо трансгендерного батьківства.

Проте у цій справі рішення національних судів не відповідали вищезазначеним вимогам. Більш конкретно, хоча суди врахували думку матері, її побоювання щодо можливого негативного впливу зміни заявницею статі на дітей, конфлікти між батьками та висновки соціальних служб, вони переважно поклалися на висновки експертів без ретельного їх вивчення у конкретних обставинах усієї сімейної ситуації. Це відбулося, незважаючи на визнану самими експертами відсутність наукових досліджень в підтримку їхніх висновків й очевидну відсутність пояснень щодо того, як контакт заявниці зі своїми дітьми міг негативно вплинути на їхнє психологічне здоров'я. Хоча висновки експертних оцінок у будь-якій порівняльній ситуації були б доречними та значущими для ухвалення судового рішення, суди не повинні відмовлятися від перевірки їх надійності та якості. У цій справі було встановлено, що заходи, які повністю позбавляють заявника сімейного життя з дитиною, є несумісними з метою їх возз'єднання та «повинні застосовуватися лише у виняткових обставинах і можуть бути виправдані лише в тому випадку, якщо вони мотивовані переважаючою вимогою щодо найкращих інтересів дитини». Однак національні суди в цій справі застосували максимально обмежувальний захід і повністю позбавили заявницю будь-яких контактів зі своїми дітьми. Ураховуючи, що з плином часу це може мати непоправні наслідки для стосунків дитини та одного з батьків, з яким ця дитина не проживає, суди повинні були бути надзвичайно обережними, застосовуючи цей захід. Оскільки національні суди не продемонстрували наявність достатньої підстави для обмеження, Суду не було доцільно розглядати можливість наявності менш обмежувальних заходів або схвалювати будь-які заходи та практики, висунуті третіми сторонами у своїх заявах. Крім того, за відсутності явно шкідливих наслідків контакту між заявницею та її дітьми, не було необхідності ні припускати, чи могло б бути доречним інше конкретне обмеження, якби була встановлена така потенційна або реальна шкода, ні розглядати те, чи можливість перегляду обмеження, як зазначено національними судами, забезпечила б ефективний шлях для відновлення контакту між заявницею та її дітьми або для забезпечення поступової адаптації дітей до змінюваного сімейного становища. Стаття 14 Конвенції у поєднанні з її статтею 8 З національних рішень та судового розгляду було ясно, що вплив гендерної ідентичності заявниці на оцінку її позову був вирішальним фактором, що призвів до рішення обмежити її контакти зі своїми дітьми. Отже, до заявниці ставилися інакше, ніж до інших батьків, які також прагнули контакту зі своїми окремо проживаючими дітьми, але чия гендерна ідентичність відповідала їхній статі з народження. Крім того, національні суди не проводили свою оцінку відповідно до усталеної національної практики, відображеної в керівних принципах тлумачення Верховного суду, а отже, і з необхідною ретельністю. Варто зазначити, що національні суди не розглядали можливу небезпеку для дітей, характер та суворість обмеження батьківських прав заявниці, наслідки, які це могло мати для здоров'я та розвитку дітей, чи будь-які інші відповідні обставини. Їхні рішення базувались на ймовірно можливому негативному впливі зміни заявницею статі на її дітей. Однак причини та докази, наведені владою в підтримку своєї позиції, не можуть вважатися переконливими та достатніми, аби довести наявність будь-якої можливої шкоди для розвитку дітей і виправдати таке обмеження.

IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ

4.1. Наукові публікації

1. Чернега В. «Спеціалізовані норми сімейного права»

Посилання <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/8.pdf>

2. Алфьорова Т. М. «Підстави та наслідки фіктивності шлюбу в сімейному праві України»

Посилання

http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/3_2021/6.pdf

3. Менджул М.В. «Європейські цінності у сімейному законодавстві України»

Посилання <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/35536>

4. Менджул М.В. «Допустимість втручання у сімейне життя під час «ковідного» та «постковідного» етапів суспільного розвитку»

Посилання <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/35853>

5. Грищенко О. П. «Джерела правового регулювання сімейних відносин в Україні»

Посилання http://apnl.dnu.in.ua/1_2021/10.pdf

6. Тельнік О.Б. «Окремі проблеми сімейно-правового характеру та вірогідні шляхи їх вирішення»

Посилання http://lsej.org.ua/2_2021/26.pdf

7. Бельо Л. Ю. «Регулювання шлюбно-сімейних відносин за часів Російської імперії та сучасні норми сімейного законодавства України у сфері шлюбних відносин: Порівняльно-правовий аналіз»

Посилання <http://pdu-journal.kpu.zp.ua>

4.2. Дисертації

1. Бакаїм М.В. «Адміністративно-правова характеристика діяльності суб'єктів запобігання та протидії правопорушенням у сімейно-побутовій сфері»

Посилання http://phd.znu.edu.ua/page//dis/07_2021/Bakaim.pdf

2. Калінюк А.Л. «Сімейно-правовий статус вітчима і мачухи в Україні»

Посилання

<http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/18848/6/dis%20%281%29.pdf>

3. Мосійчук А.І. «Усиновлення іноземцем дитини за законодавством України та країн Європейського Союзу (порівняльно-правове дослідження)»

Посилання <http://univd.edu.ua/files/articles/163272/thesis.pdf>

4.3. Публікації, які не відносяться до розряду наукових

1.1. Менджул М. В. «Укладення шлюбу в Единбурзі»

Посилання

<https://www.hsa.org.ua/blog/ukladennya-shlyubu-v-edynburzi/>

1. Менджул М. В. «Укладення шлюбу в Единбурзі»

Посилання

<https://www.hsa.org.ua/blog/ukladennya-shlyubu-v-edynburzi/>

2. Розгон О. «Визначення місця проживання дитини з одним із батьків, якщо батьки проживають за однією адресою»

Посилання

https://unba.org.ua/assets/uploads/news/visnyky/2021-09-17-v-snik-naau_6144a1e717a3d.pdf

3. Грищенко Л. «Ефективність обмежувальних приписів – аналіз дванадцяти постанов Верховного Суду про застосування обмежувальних приписів»

Посилання

https://unba.org.ua/assets/uploads/news/visnyky/2021-06-18-v-snik-naau_60cc58568a09e.pdf

4. Солтисьяк М. «Укладення шлюбу в Польщі: порядок реєстрації шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану»

Посилання

<https://www.hsa.org.ua/blog/ukladennya-shlyubu-v-polshhi-poryadok-reyestratsiyi-shlyubu-v-organah-reyestratsiyi-aktiv-syvilnogo-stanu/>

5. Гаро Г., Бабішена М. «Залучення батьками інших осіб до виховання дитини: як підтвердити обсяг повноважень?»

Посилання <https://www.hsa.org.ua/blog/zaluchennya-batkamy-inshyh-osib-do-vyhovannya-dytyny-yak-pidтверdyty-obsyag-povnovazhen/>

6. Назаренко М.В., Мальцев Д.О. «Роль судді у розгляді сімейних спорів»

Посилання

<https://www.hsa.org.ua/blog/rol-suddi-u-rozglyadi-simeinyh-sporiv/>

7. Гаро Г., Вітліна М. «Режим окремого проживання: чому не можна встановити його в договірному порядку?»

Посилання

<https://www.hsa.org.ua/blog/rezhym-okremogo-prozhyvannya-chomu-ne-mozhna-vstanovyty-jogo-v-dogovirnomu-poryadku/>

Відповідно, національні суди, покладаючись на факт зміни заявницею статі, виділили їй з підстави її статусу трансгендерної особи та провели розмежування, яке не було виправданим у світлі чинних стандартів Конвенції. Хоча не було жодних причин сумніватися в тому, що національні органи влади переслідували законну мету захисту прав дітей у процесі цього провадження, за відсутності явно переконливих і достатніх причин різниці у ставленні неможливо було зробити висновок про наявність розумного співвідношення пропорційності між використовуваними засобами та переслідуваною метою. Тому оскаржуване рішення становило дискримінацію.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції. Рішення в цій справі ухвалене Палатою 6 липня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

3.1.7. FEDOTOVA AND OTHERS v. Russia (№40792/10 та 2 інших – див. додаток)

Обставини справи

Справа стосувалася відмови в реєстрації заяв про укладення шлюбу заявниками – одностатевими парами. У різні дати заявники звертались із заявами про укладення шлюбу до місцевого органу реєстрації актів цивільного стану в Росії. Ці заяви відхилили. Заявники оскаржили відповідні рішення до національних судів. Заявниці Ф. та С. під час провадження в суді стверджували, що відмова у прийнятті їхніх заяв про укладення шлюбу становила порушення їхніх прав за Конституцією та Конвенцією. Їхній позов було відхилено, оскільки, серед іншого, суд установив, що шлюб є «добровільною згодою чоловіка і жінки» і що ані Конституція, ані міжнародне право не покладають на державу жодних зобов'язань стосовно одностатевих шлюбів. Це рішення підтримав суд апеляційної інстанції. Заявники Ч. та Є. висунули схожі аргументи під час розгляду вже своєї справи іншим судом. Суд з'ясував, що орган реєстрації актів цивільного стану всупереч закону не розглянув заяву, адже згідно з національним законодавством кожна заява про намір укласти шлюб має розглядатися в індивідуальному порядку. Проте Суд указав, що згідно з Конституцією та судовою практикою право на одностатевий шлюб не передбачено; так само не передбачено воно й Конвенцією. Це рішення було залишено без змін апеляційним судом, причому в подачі касаційної скарги також було відмовлено. Заявниці С. та Я. висунули схожі аргументи й у своїй справі, яку розглядав той самий суд, що й у випадку попередніх заявників. Суд установив, що орган реєстрації актів цивільного стану в індивідуальному порядку розглянув заяву заявниць, виходячи з тих самих міркувань, що й у випадку заявників Ч. та Є. Це рішення було залишено без змін судами апеляційної і касаційної інстанцій. Посилаючись на статті 8 та 14 Конвенції, заявники скаржилися, що їх було піддано дискримінації з огляду на їхню сексуальну орієнтацію, оскільки вони не мають жодних засобів забезпечення правової основи для своїх стосунків і тому не можуть укласти шлюб чи інший офіційний союз.

Оцінка Суду

Стаття 8 Конвенції ЄСПЛ повторив, що стаття 8 Конвенції прямо не покладає на держави зобов'язання офіційно визнавати одностатеві союзи. Проте в цьому зобов'язанні втілена необхідність забезпечити справедливий баланс між конкуруючими інтересами одностатевих пар і суспільства загалом. Позитивним зобов'язанням є і створення правового підґрунтя, яке б гарантувало ефективну реалізацію прав, закріплених у статті 8 Конвенції. ЄСПЛ, зокрема, відзначив вплив на особу в разі, коли існує розбіжність між законом і соціальною реальністю, що мало місце і в цій справі. Що стосується одностатевих пар, то Суд знову підтвердив, що вони так само, як і різностатеві пари, здатні перебувати в стосунках або вступати в них разом з необхідністю їх офіційного визнання та захисту. Держави мають враховувати це й забезпечувати баланс між їхніми потребами та потребами суспільства загалом. ЄСПЛ установив відсутність будь-якого виправдання тому, що заявникам не було забезпечено правової основи для їхніх союзів. Зокрема, щодо аргументу про те, що більшість росіян не схвалює одностатеві союзи,

Суд указав, що доступ до прав меншості не може залежати від визнання більшості. Крім того, Суд нагадав, що надання заявникам доступу до офіційного визнання статусу їхніх пар в іншій формі, аніж шлюб, не суперечило б «традиційному розумінню шлюбу», що переважає в Росії, чи іншим думкам більшості, на які посилався Уряд, оскільки ці думки були проти одностатевих шлюбів, а не інших форм юридичного визнання. У результаті Суд ухвалив рішення про те, що Росія не дотримала своїх зобов'язань за статтею 8 Конвенції, унаслідок чого було порушено її вимоги.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 липня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини (липень 2021 року). Рішення за період із 01.07.2021 по 31.07.2021 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2021. – 50 с

V. РІЗНЕ

36

Комітет підготував бюлетень (інформаційний дайджест новин у сфері сімейного права) за II квартал 2021 року. До вашої уваги у бюлетені представлено:

- новини комітету та анонси майбутніх заходів;
- новели (актуальні зміни) законодавства;
- огляд судової практики у справах щодо поділу майна подружжя, стягнення аліментів, визначення місця проживання дитини, міжнародного викрадення дітей, визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав, видачі обмежувальних приписів та інших сімейних спорів та практика ЄСПЛ;
- перелік наукових публікацій, дисертацій;
- різне (правові новини у сфері сімейного права, відповіді членів Комітету на запитання адвокатів, посилання на Бюлетень за минулий період та методичні рекомендації для адвокатів «Спори про міжнародне викрадення дітей»).

Перегляд за посиланням: <https://cutt.ly/OEsEU7m>

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

Щотижневий дайджест з сімейного права від Оксани Вікенфельд

(01.07.2021)

<https://www.facebook.com/1711838905562530/posts/4320573538022374/>

(05.07.2021)

<https://www.hsa.org.ua/blog/shhotyzhnevyy-analiz-sudovoyi-praktyky-z-simejnogo-prava-15/>

(07.07.2021)

<https://www.hsa.org.ua/blog/shhotyzhnevyy-dajdzhest-z-simejnogo-prava/>

(14.07.2021)

<https://www.hsa.org.ua/blog/shhotyzhnevyy-dajdzhest-z-simejnogo-prava-2/>

(15.07.2021)

<https://www.facebook.com/1711838905562530/posts/4359761994103528/>

(26.07.2021)

<https://www.hsa.org.ua/blog/shhotyzhnevyy-dajdzhest-z-simejnogo-prava-3/>

(02.08.2021) <https://www.hsa.org.ua/blog/shhotyzhnevyy-dajdzhest-z-simejnogo-prava-4/>

(09.08.2021)

<https://www.facebook.com/1711838905562530/posts/4432652500147810/>

(14.09.2021)

<https://www.facebook.com/hsa.org.ua/posts/4541890122557380>

(21.09.2021)

<https://www.facebook.com/hsa.org.ua/posts/4564691423610583>

(22.09.2021)

<https://www.facebook.com/hsa.org.ua/posts/4567741546638904>

(27.09.2021)

<https://www.hsa.org.ua/blog/shhotyzhnevyy-dajdzhest-z-simejnogo-prava-6/>

Відповіді членів Комітету на запитання адвокатів у межах рубрики Вищої школи адвокатури НААА

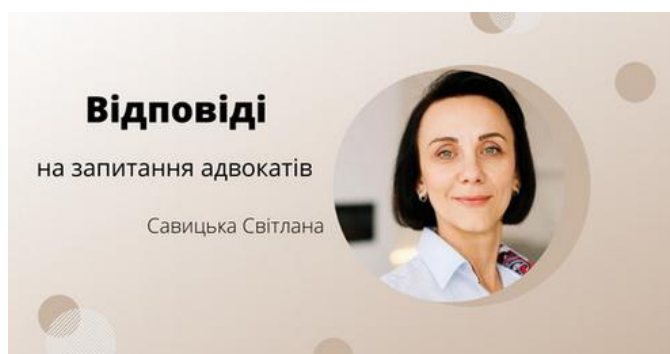
#ВідповідіЛекторівВША

Відповідає Світлана Савицька:

[Чи можна після укладення договору звернутись до суду за визначенням місця проживання дитини без розірвання його?](#)
(01.09.2021)

[Чи дає рішення суду про визначення місця проживання дитини з одним із батьків останньому право самостійно вирішувати питання про зміну місця проживання \(реєстрації\) дитини?](#)
(02.09.2021)

[Чи завжди необхідним є звернення до суду з позовом про визначення місця проживання дитини. Які юридичні наслідки має судове рішення про «залишення дитини проживати з матір'ю»?](#)
(02.09.2021)

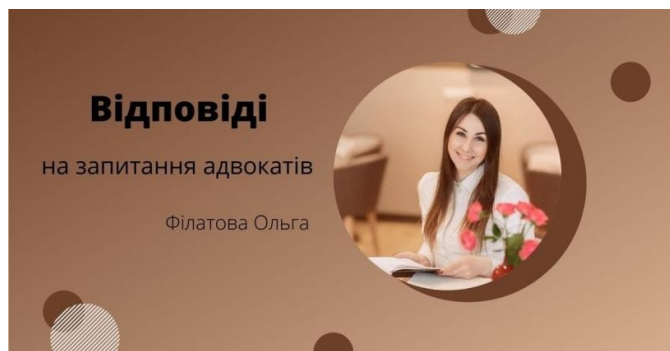
Відповідає Ольга Філатова:

[Чи необхідно надавати докази, в якій державі перебуває боржник?](#)
(08.09.2021)

[Якщо відповідач є громадянином країни А, а проживає постійно в країні В \(не в Україні\), то шукати будуть його саме в країні В?](#)
(16.09.2021)

[Як стягнути аліменти поза межами України, якщо боржник нелегально перебуває в іншій державі?](#)
(22.09.2021)

[Як стягнути аліменти, якщо суд держави, в якій постійно проживає боржник, відмовив у задоволенні клопотання про визнання рішення суду України про стягнення аліментів?](#)
(24.09.2021)

Ми дуже цінуємо ваш час, тому хочемо поінформувати про телеграм канал НААУ, на якому лише актуальні новини та заплановані заходи - <https://t.me/InfoUNBA>

Також у вас є можливість першими дізнаватися про всі акредитовані навчальні заходи, цікаві статті колег та огляд правових позицій ВС за допомогою телеграм каналу Вищої школи адвокатури НААУ - <https://t.me/hsaorgua>

Комітет з сімейного права НААУ - <https://cutt.ly/chencYj>

Центр сімейного права ВША НААУ - <https://cutt.ly/aTBNUTL>

Центр «Адвокат дитини» ВША НААУ - <https://cutt.ly/eTBNOBJ>

